Fr. Burgersdicii

INSTITUTIONUM *LOGICARUM* SYNOPSIS, 2.

sive

RUDIMENTA LOGICA.

In quibus præcipuæ definitiones, divisiones, & regulæ, ad artem Logicam pertinentes, per quæstiones & responsiones, breviter & dilucidè proponuntur.

Ut vascula angusti oris superfusam humorib⁹ copiam respuunt, sensim autem influentibus, vel etiam instillatis, complentur: sic, animi puerorum quantum excipere possint, videndum. Quint. lib. 1. Inst. Orat.

CANTABRIGIÆ,
Apud JOANN. FIELD, Celeberrimæ Academiæ Typographum. 1666.

~~629.00~~
13-22 & 31-110

INSTITUTIONUM LOGICARUM SYNOPSIS,

Sive

Rudimenta Logica.

Capita respondent capitibus Institutionum Logicarum.

LIB. I.

CAP. I.

Unde dicta est Logica?

A Voce λόγος, quæ inter cætera, tum *rationem* tum *orationem* significat, Logica enim dirigit intellectûs nostri *rationem*, sive conceptus, eósque docet aptâ *oratione* interpretari.

Quid est Logica?

Logica est ars conficiens instrumenta, iisque dirigens intellectum in cognitione rerum.

Quot sunt partes Logicæ?

Duæ: prior agit de thematibus, eorumque variis affectionibus; posterior disserit de ipsis instrumentis, quibus themata tractantur, sive quibus intellectui dirigitur, cùm in thematum, sive rerum cognitione quærenda versatur.

CAP. II.

Quid est thema?

THema est, quicquid intellectui cognoscendum proponi potest.

Quomodo dividitur thema?

In simplex & complexum.

Quid est thema simplex?

Quod sine notionis complexione, sive sine affirmatione aut negatione, apprehenditur, *Socrates, disputat, respublica, bibit, currit*

Quid complexum?

Quod apprehenditur duabus pluribusve notionibus affirmatione aut negatione copulatis; ut, *Socrates disputat: Ningit, pluit, itur, statur.*

Quotuplex est thema simplex?

Duplex; Universale & singulare.

Quid est universale?

Universale est, quod de pluribus suâpte naturâ prædicari aptum est; ut, *homo, equus, planta.*

Quid singulare?

Quod de uno tantùm suâpte naturâ prædicari aptum est; ut *Alexander, Bucephalus, hæc pyrus.*

Quomodo vocantur singularia?

Individua.

Quare?

Quia dividi non possunt in plura ejusdem nominis ac naturæ, Alexander enim dividi non potest in plures Alexandros, nec Bucephalus in plures Bucephalos: at homo dividi potest in plures homines, putâ in Socratem & Platonem; & equus in plures equos, putâ, in Bucephalum & Cyllarum, &c.

Quotuplicia sunt individua?

Duplicia; determinata, & vaga

Quot modis determinantur individua?

Quatuor modis: 1, nomine proprio; ut, *Plato, Socrates, Bucephalus, Melampus.* 2, nomine communi sive appellativo, quod per excellentiam sumitur pro proprio; ut, *Philosophus pro Aristotele, Orator pro Cicerone.* 3, pronomine demonstrativo; ut, *hic, ille homo.* 4, periphrasi; ut, *Apostolus gentium.* id est, *Paulus.*

Quid est individuum vagum?

Quod effertur pronomine incertæ partis; ut, *aliquis, quidam homo.*

CAP. III.

Quæ sunt spectanda in themate simplici.

PRimò, categoriæ, & affectiones, quæ ex varia rerum habitudine ad se invicem, & ex modo quo intellectus eas concipit, atq; inter sese comparat, oriuntur: deinde, interpretatio, & affectiones, quas intellectus vocabulis assingit ex modo conceptus suos interpretandi.

Quid est categoria?

Categoria est series rerum sub eodem summo genere gradatim dispositarum.

Quot sunt categoriæ?

Decem: substantia, quantitas, qualitas, relatio, actio, passio, ubi, quando, situs, & habitus.

CAP. IV.

Quid est substantia?

SUbstantia est res per se subsistens, & substans accidentibus; ut, *spiritus, corpus, cælum, ignis, aqua, lapis, arbor, equus, &c.*

Quid est per se subsistere?

Non esse in alio ut in subjecto. Hâc enim ratione distinguitur substantia ab accidentibus, utpote quæ semper alicui subjecto inhærent: quorum adeò esse nihil aliud est quàm inesse.

Quid est esse in subjecto?

Esse in subjecto dicitur, quod cùm in alio sit, non ut pars, non potest

potest tamen existere separatum ab eo in quo est.

Quotuplex est substantia?

Duplex; prima & secunda.

Quid est substantia prima?

Substantia singularis; ut, *Alexander, Bucephalus.*

Quid secunda?

Substantia universalis; ut, *homo, equus.*

Quomodo differunt primam substantiam à secunda?

Prima substantia non dicitur de subjecto, cum ipsa omnibus subjiciatur. *Alexander* enim de nullo dicitur, nisi de seipso. At substantia secunda, quamvis in subjecto non sit, dicitur tamen de subjecto, nempe de primis substantiis sibi subjectis. *Homo* enim dicitur de *Alexandro, Socrate, Platone*, &c. *equus* de *Bucephalo, Cyllaro*, &c.

Quot sunt nota substantiarum?

Sex. *Quæ est prima nota?*

Non esse in subjecto: nimirum quia per se subsistit.

Quæ secunda?

Dici de aliis synonymos; hoc est, quoad nomen, & quoad definitionem. Hæc nota convenit secundis substantiis, non primis.

Quæ tertia?

Significare τὶ ἐστιν, *hoc aliquid*, id est, tale quid, quod digito demonstrari potest. Hæc nota convenit potissimùm primis substantiis.

Quæ quarta?

Non habere contrarium. Substantia enim substantiæ non est contraria per se, sed per qualitates; ut, *aqua & ignis.*

Quæ quinta?

Non recipere magis & minùs. Una enim eádémque substantia non fit magis aut minùs substantia, quàm erat antea. Nam puer crescens, non fit magis homo, aut magis substantia, quàm erat primo nativitatis suæ momento.

Quæ est sexta nota?

Unam eandémque, numero substantiam suscipere contraria. Sic licet aqua frigida, mutatione sui, calida fiat, manet tamen una eádémque numero aqua.

CAP. V.

Quid est quantum?

QUantitas est accidens, quod per se partem habet extra partem.

Quotuplex est quantum?

Duplex; continua & discreta.

Quid est quantum continuum?

Cujus partes communi termino copulantur.

Quotuplex est?

Duplex; magnitudo & tempus.

Quid est magnitudo?

Magnitudo est quantitas permanens.

Quot sunt species magnitudinis?

Tres: linea, superficies, & corpus.

Quid est linea?

Linea est magnitudo uno modo divisibilis; ut, *alna, milliare, stadium.*

Quid est superficies?

Superficies est magnitudo duobus modis divisibilis; ut, *jugerum.*

Quid corpus?

Corpus est magnitudo tribus modis divisibilis. Huc pertinet omnis quantitas substantiæ corporeæ.

Qui sunt termini magnitudinis?

Termini lineæ sunt puncta; superficiei, lineæ; corporis, superficies.

Quid est tempus?

Tempus est quantitas fluens; ut, *hora, dies, annus, olympias.*

Qui sunt terminii temporis?

Momenta, sive *nunc*. His enim copulantur partes temporis, sicut partes lineæ copulantur punctis.

Quid est quantitas discreta?

Quantitas discreta est, cujus partes non copulantur communi termino; ut, *duo, tria, decem.*

Quid de loco, gratione, ac motu statuendum?

Locus definitur *superficies corporis ambientis*: atque hactenus referri debet ad superficiem. Oratio & motus non sunt species quantitatis, sed quanta per accidens.

Quot sunt nota quantitatis?

Tres.

Quæ est prima nota?

Non habere contrarium.

Quæ secunda?

Non recipere magis & minus. Quantitas quidem *major* fit, sed non fit *magis* quantitas.

Quæ tertia?

Res ab illa dicti æquales aut inæquales.

CAP. VI.

Quid est qualitas?

QUalitas est accidens, à quo subjectum quale duntaxat denominatur.

Quot sunt species qualitatis?

Quatuor: 1, habitus & dispositio; 2, potentia & impotentia naturalis; 3, patibilis qualitas & passio; 4, forma & figura.

Quid est habitus?

Habitus est qualitas adventitia ad operandum cum facilitate.

Quid dispositio?

Dispositio est habitus imperfectus.

Illustra rem exemplo.

Si quis in arte aliqua, scientia, aut virtute, puta Logica, Physica, aut justitia, aliquantulum profecit, is dispositione affectus est: si quis artis, scientiæ, aut virtutis culmen attigit, is dicitur esse præditus habitu.

Quid est potentia naturalis?

Potentia naturalis est qualitas sensibus non obvia, quâ subjectum naturâ suâ aptum est ad agendum vel patiendum.

Quid impotentia?

Impotentia est diminuta potentia.

Adde exemplum.

Ingenium, indoles, memoria, status, robur, &c. sunt potentiæ, sive facultates naturales: quum hæ dotes admodum imperfectæ sunt, veluti si quis *obtusi sit ingenii, labili memoriâ, infirmâ valetudine*, &c. dicuntur impotentiæ.

Quid est qualitas patibilis?

Patibilis qualitas est, quæ efficit passionem in sensu.

Quid passio?

Passio est patibilis qualitas, quæ subitò fit, & citò perit.

Da exemplum.

Lux, color, sonus, sapor, odor, calor, frigus, humiditas, siccitas, gravitas, levitas, &c. sunt qualitates patibiles, si aliquandiu permaneant in subjecto: at si citò evane-

evanescant, ut *pallor ex metu, rubor ex verecundia*, dicuntur passiones.

Quid est figura?

Figura est qualitas orta ex terminatione magnitudinis; ut, *triangulum, circulus, sphæra, pyramis, cylindrus.*

Quid est forma?

Forma est figura cum colore; ut, *pulchritudo, deformitas.*

Quomodo differt figura & forma à patibili qualitate.

Patibilis qualitas uno tantùm; figura & forma pluribus sensibus percipitur.

Quot sunt notæ qualitatis?

Tres.

Quæ est prima nota?

Habere contrarium. Nam calor frigori, & album nigro contrarium est.

Quæ secunda?

Recipere magis & minùs. Alius enim alio doctior, melior, aut prudentior est.

Quæ tertia?

Res ab illa dici similes aut dissimiles.

CAP. VII.

Quid sunt relata?

RElata sunt, quæ id ipsum, quod sunt, aliorum esse dicuntur, vel alio aliquo modo ad aliud referuntur.

Explica definitionem exemplis.

Pater dicitur filii pater; *dominus*, servi dominus; *majus*, minore majus; *simile*, simili simile. Hæc enim referuntur ad aliud *hoc quod sunt*, ideóq; sunt relata. At *tenebræ* dicuntur quidem *lucis*, verùm non dicuntur *lucis tenebræ*, sed *lucis privatio*: & *Alexander* dicitur quidem *Philippi*, sed non dicitur *Alexander Philippi*, sed filius. Hæc ergò dicuntur quidem aliorum, sed non dicuntur aliorum *hoc quod sunt*; ac proinde non sunt relata.

Quotuplicia sunt relata?

Duplicia; alia secundùm dici, alia secundùm esse.

Quæ vocat relata secundùm dici?

Quæ, cùm sint res absolutæ, nomine tenus referuntur ad aliud; ut *scientia & scibile, sensus & sensibile.*

Quæ secundùm esse?

Quorum tota essentia consistit in respectu ad aliud; ut *pater & filius, maritus & uxor.*

An non aliter etiam dividuntur relata?

Dividuntur etiam in relata realia, & relata rationis.

Quænam sunt realia?

Quæ suâ naturâ referuntur ad aliud; ut, *dominus & servus, magistratus & subditus.*

Quæ rationis?

Quæ solâ mentis operâ referuntur ad aliud; ut, *dextrum & sinistrum?*

An hæc omnia pertinent ad hanc categoriam?

Non. Nam relata secundùm dici, cùm habeant essentiam absolutam, sunt aliarum categoriarum.

Quænam sunt in unaquaque relatione consideranda?

Subjectum, fundamentum, terminus, relatum & correlatum.

Quid est subjectum?

Subjectũ est, cui inhæret relatio.

Quid fundamentum?

Fundamentum est, quo mediante relatio inhæret subjecto.

Quid terminus?

Terminus est, cum quo subjectum in relatione comparatur.

Quid est relatum?

Relatum est subjectum cum relatione.

Quid correlatum?

Correlatum est terminus cum relatione opposita.

Illustra hæc omnia exemplis.

In relatione patris ad filium, subjectum est aliquis homo, putà, *Philippus*; fundamentum, *generâsse*; terminus, alius homo, putà, *Alexander generatus*; relatum, *pater*; correlatum, *filius*. Philippus enim propterea est pater Alexandri, quia Alexandrum generavit. Contrà, in relatione filii ad patrem, subjectum est *Alexander*; fundamentum, *generatum esse*; terminus, *Philippus qui generavit*; relatum, *filius*; correlatum, *pater*.

An relatum & correlatum semper differunt appellatione?

Non semper: sæpe enim idem nomen utrique est; ut, *amicus, hospes, rivalis*, &c. Atque hæc vocantur relata æquiparantiæ. Cæteris, quæ appellatione differunt, ut, *dominus & servus, pater & filius*, dicuntur relata disquiparantiæ.

Quot sunt notæ relatorum?

Quinque.

Quæ est prima nota?

Habere contrarium. *Amicus* enim & *inimicus*, *similis* & *dissimilis*, contraria sunt.

Quæ secunda?

Recipere magis & minùs. Aliud enim alio *similius* est aut *dissimilius* ei cum quo comparatur.

Quæ tertia?

Reciprocari. Nam *pater est filii pater*, & *filius* vicissim *est patris filius*.

Quæ quarta?

Esse simul naturâ: nimirum, quatenus relata sunt. Etsi enim, qui *pater* est, prius *fuit quàm filius*; non tamen *prius pater fuit, quàm filium habuerit*.

Quæ quinta?

Esse simul cognitione. Unum enim relatum nequit sine altero cognosci.

CAP. VIII.

Quid est actio?

Actio est à qua dicimur agere.

Quid est agere?

Agere est aliquid efficere.

Quid est passio?

Passio est à qua dicimur pati.

Quid est pati?

Pati est recipere effectum agentis.

Da exempla.

Generare, augere, calefacere, movere, &c. sunt actiones: *generari, augeri, calefieri, moveri*, sunt passiones.

Quænam sunt in actionibus pertinenda?

Agens, patiens, terminus à quo, & terminus ad quem.

Declara hæc omnia exemplis.

In calefactione, agens est ignis aut sol; patiens, is qui calefit; terminus à quo, frigus; terminus ad quem, calor, à quo calefactio nominata est. Similiter in generatione hominis, agens est pater; patiens, semen; terminus à quo, privatio humanæ formæ in femine,

mine, sive, non esse hominem; terminus ad quem, is qui generatur. Nam qui generatur, ex non homine fit homo.

Quæ sunt reæ actionis & passionis?

Duæ: habere contrarium, & recipere magis & minus. Nam calefactio frigefactioni contraria est; & alia magis, alia minùs calefaciunt aut frigefaciunt, calefiunt aut frigefiunt.

CAP. IX.

Quid est ubi?

UBi est modus quo res finitæ alicubi esse dicuntur.

Quomodo differt ubi à loco?

Locus solis corporibus tribuitur, ubi etiam spiritibus. Deinde, *loci* vocabula pertinent ad quæstionem quâ quæritur, *quanta* res sit; at vocabula hujus categoriæ spectant ad quæstionem quâ quæritur, *ubi* aut *unde* res sit, quâ abiit; ut, *domi, foris, rure, in foro, in curia, &c.*

Quid est quando?

Quando est modus quo res finitæ aliquando esse, fuisse, aut fore dicuntur.

Quomodo differt quando à tempore?

Eodem ferè modo, quo ubi à loco. Nam *tempus* propriè tribuitur rebus Physicis, quæ in successione consistunt, & mutationibus obnoxiæ sunt. *Quando* tribuitur etiam rebus permanentibus, & momentaneis. Deinde, *temporis* vocabula solvunt quæstiones quæ fiunt per *quamdiu*; vocabula hujus categoriæ solvunt quæstiones quæ fiunt per *quando*; ut, *hodie, cras, heri, olim, vere, calendis, nuper, consule Manlio, &c.*

Quid est situs?

Situs est ordo partium inter se, ut, *sedere, stare, pronum, supinum esse.*

Quid est habitus?

Habitus est modus, quo vestis, aut aliquid instar vestis, corpori circumpositum, appensum, aut alio aliquo modo adjunctum est; ut, *vestitum, armatum, togatum, galeatum, hastatum, barbatum, tapetibus instratum esse, &c.*

CAP. X.

Hæc de thematum simplicium categoriis; quid porro sequitur?

AFfectiones, quas diximus ex varia rerum in categoriis dispositarum collatione oriri.

Quotuplices sunt affectiones thematum simplicium?

Duplices; aliæ sunt simplices, aliæ conjunctæ.

Quæ vocis simplices?

Quæ singulis rebus seorsum conveniunt; ut, prædicabilia, totum & pars, causa & causatum, subjectum & adjunctum.

Cur vocat has affectiones simplices?

Quia, licèt genus referamus ad speciem, totum ad partem, causa ad causatum, subjectum ad adjunctum, alterumque sine altero non consistat; unaquæque tamen res seorsum genus, totum, causa, aut subjectum dici potest.

Quid sunt prædicabilia?

Prædicabilia sunt, quæ de pluribus verè, propriè, naturaliter, atque immediatè affirmantur.

Quot sunt prædicabilia?

Quinque; genus, species, differentia, proprium, & accidens.

CAP.

CAP. XI.

Quid est genus?

GEnus est, quod de pluribus specie differentibus prædicatur in quæstione, quâ quæritur quid res sit; ut, *Quid est homo, aut bestia? Animal. Quid pyrus, aut pomus? Arbor.*

Quid est species?

Species est quæ collocatur sub genere, ità ut de ea genus prædicetur in quæstione, qua quæritur quid sit.

Quotuplex est genus?

Duplex; summum five generalissimum, & medium five subalternum.

Quotuplex est species?

Item duplex; infima five specialissima, & media five subalterna.

Quid est genus summum?

Quo non est aliud superius genus.

Quid est species infima?

Quæ non est alia inferior species.

Quid est genus subalternum?

Quod respectu inferioris est genus, & respectu superioris, species.

Quid species subalterna?

Quæ respectu superioris est species, & respectu inferioris, genus.

Illustra rem exemplo.

In categoria substantiarum, *substantia* est summum genus; *homo*, infima species; quæ inter *substantiam* & *hominem* interjecta sunt, ut *animal*, *vivens*, *corpus*, sunt genera & species subalterna. Nam *animal* est *hominis* genus, & species *viventis*; *vivens* est genus *animalis*, & species *corporis*; *corpus* est genus *vivensis*, & species *substantiæ*. Eodem modo res se habet in cæteris categoriis.

Quænam species constituit secundum prædicabile?

Infima: species enim subalterna prædicatur ut genus.

Quomodo definitur species specialissima?

Hoc modo; *Species est, quæ de pluribus & numero differentibus prædicatur in quæstione, quâ quæritur quid sit res*; ut, *Quid est Socrates, Plato? Homo. Quid Bucephalus, Cyllarus? Equus. Quid Phylax, Melampus? Canis.*

CAP. XII.

Quid est differentia?

DIfferentia est, quâ res à re differt.

Quotuplex est differentia?

Duplex; accidentalis & essentialis.

Quid est differentia accidentalis?

Quâ res differunt accidentibus istis; vel ab aliis; sic Europæus differt ab Afro, colore; vinum ab aceto, sapore: vel etiam à se invicè; sic doctus differt à stolido indocto, senex à stolido puero.

Quid est differentia essentialis?

Quæ addita generi speciem constituit, & ab oppositis speciebus essentialiter distinguit.

Quænam

Quenam ſunt munera differentiæ eſſentialis?

Dividere genera, & ſpeciem cum genere conſtituere.

Da exemplum.

Facultas ratiocinandi dividit animal, & addita animali conſtituit hominem.

Quenam differentia conſtituit tertium prædicabile?

Differentia eſſentialis: differentiæ enim accidentales pertinent ad quartum & quintum prædicabile.

Quomodo definitur differentia eſſentialis?

Hoc modo; *Differentia eſt, quæ de pluribus, vel numero, vel etiam ſpecie differentibus eſſentialiter prædicatur in quæſtione, quâ quæritur qualis ſit res*; ut, *Quale animal eſt homo? Rationale. Qualis ars eſt Logica? Quæ inſtrumenta confert, illiſque dirigit intellectum in cognitione rerum.*

CAP. XIII.

Quot modis dicitur proprium?

QUatuor modis. Proprium primo modo dicitur, quod convenit ſoli alicui ſpeciei, ſed non omnibus illius individuis; ut, *hominem eſſe ſtatuarium.* Secundo modo, quod convenit omnibus individuis alicujus ſpeciei, ſed non ſolis; ut, *hominem eſſe bipedem.* Tertio modo, quod convenit ſoli alicui ſpeciei, omnibuſque illius individuis, ſed non ſemper; ut, *hominem ridere, aut canescere.* Quarto modo, quod convenit ſoli alicui ſpeciei omnibuſque illius individuis, & ſemper; ut, *hominem riſibilem eſſe.*

Quenam propria conſtituunt quartum prædicabile?

Propria quarti modi: reliqua pertinent ad quintum prædicabile.

Quid eſt proprium quarto modo?

Proprium eſt, quod non declarat quid res ſit, & tamen ſoli ineſt, & cum ea reciprocatur. Sic *riſibilitas* reciprocatur cum *homine* (omnis enim homo riſibilis eſt, & quicunq; riſibilis eſt, etiam eſt homo) *facultas hinniendi*, cum *equo*; *latrandi*, cum *cane*, &c.

Quid eſt accidens?

Accidens eſt quod abeſt & adeſt ſine ſubjecti interitu; hoc eſt, quod ſine contradictione de ſubjecto ſuo affirmari & negari poteſt.

Quotuplex eſt accidens?

Duplex; ſeparabile, & inſeparabile.

Quid eſt accidens ſeparabile?

Quod naturaliter à ſubjecto ſuo ſeparari poteſt; ut, *ſtare, ſedere, ſanitas, eruditio*, &c.

Quid eſt inſeparabile?

Quod naturaliter nequit à ſubjecto ſuo ſeparari; ut, *nigror in corvo; albor in cygno.*

Quomodo dici poteſt accidens inſeparabile eſſe accidens, ſi non poſſit ſeparari à ſubjecto ſuo?

Accidens inſeparabile revera nequit a ſubjecto ſeparari, ex ideo dicitur inſeparabile. Idem tamen ſeparari poteſt à ſubjecto cogitatione, & hactenus dicitur accidens, in eóq; à proprio diſtinguitur, quod ne cogitatione quidè poteſt à ſubjecto ſeparari.

CAP.

CAP. XIV.

Quid est totum?

TOtum est, quod constat plurium convenienti unione.

Quotuplex est totum?

Duplex; aliud per se, aliud per accidens.

Quid vocat totum per se?

Cui partes per se insunt.

Quid per accidens?

Cui partes insunt per accidens.

Quænam partes dicuntur toti inesse per se, & quæ per accidens?

Partes per se ineſſe dicuntur, cùm aut ipſum totum partibus eſſentiale eſt, aut partes toti.

Explica rem exemplo.

Animal eſt totum per ſe reſpectu *hominis* & *beſtiæ*, & reſpectu *corporis* & *animæ*: at *homo* eſt totum per accidens reſpectu *ſervorum* et *liberorum*, *bonorum* & *malorum*. Nam *animal* pertinet ad eſſentiam *hominis* & *beſtiæ*; illiuſque eſſentia ex *corpore* & *anima* conſtituitur. At *liberum* aut *ſervum*, *bonum* aut *malum eſſe*, non conveniunt homini ratione eſſentiæ, ſed ſunt accidentia, quæ ad eſſentiam extrinſecùs accedunt.

Quotuplex eſt totum per ſe?

Quadruplex; univerſale, formale, eſſentiale & integrale.

Quid eſt totum univerſale?

Totum univerſale nihil aliud eſt, quàm genus reſpectu ſpecierum, aut ſpecies reſpectu individuorum. Et quia ſpecies in genere, & individua in ſpecie non actu, ſed potentia continentur, factum eſt, ut totum univerſale ſit appellatum *totum potentiale*; earum ſpecies totius dicuntur *totum actuale*.

Quid eſt totum formale?

Totum formale nihil aliud eſt, quàm ſpecies reſpectu generis & differentiæ, quibus definitur.

Quid eſt totum eſſentiale?

Quod conſtat materiâ & formâ.

Quid totum integrale?

Quod partem habet extra partem.

Declara harum ſpecierum diſcrimen exemplo aliquo petitâ, animalis.

Animal eſt totum univerſale reſpectu *hominis* & *beſtiæ*; & totum formale, reſpectu *corporis viventis*, & *ſenſûs* (definitur enim *corpus vivens ſenſibus*) totum eſſentiale, reſpectu *corporis* & *animæ*; deniq; totum integrale, reſpectu *capitis*, *ventris*, *artuum*, &c.

Quomodo dividitur totum integrale?

In homogeneum & heterogeneum, ſive ſimilare & diſſimilare.

Quid eſt totum homogeneum?

Quod partes habet ejuſdem nominis ac naturæ; ut ſubſtantiæ inanimæ, *aqua*, *vinum*, *caro*, *lapis*; item *magnitudo*, *tempus*, *numerus*, *motus*, &c.

Quid eſt totum heterogeneum?

Quod partes habet diverſi nominis ac naturæ; ut ſubſtantiæ animatæ; item, *exercitus*, *eccleſia*, *mundus*, & id genus alia.

Quotuplex eſt totum per accidens?

Quadruplex: vel enim cauſa diverſorum effectorum totum dicitur, vel effectum diverſarum cauſarum, vel ſubjectum diverſorum adjunctorum, vel adjunctũ diverſorum ſubjectorum. Sed hæc de re plura in doctrina de diviſione.

CAP.

CAP. XV, & XVI.

Quid eſt cauſa?

CAuſa eſt cujus vi res eſt.

Quid eſt cauſatum?

Quod à cauſa conſtituitur.

Quot ſunt cauſæ?

Quatuor: materia, forma, efficiens, & finis.

An ut cauſa, ità quoq; cauſatum dividitur?

Non: una enim & eadem res eſt cauſatum omnium cauſarum: *ideò compoſitum* dicitur reſpectu materiæ & formæ; *effectum*, reſpectu efficientis; & *medium* ſive *deſinatum*, reſpectu finis.

Quid eſt materia?

Materia eſt cauſa interna, ex qua res fit, aut conſtat. Ex. gr. ſemen eſt materia viventis, ex qua fit; corpus eſt materia, ex qua conſtat: illa ſolet appelliari *materia generationis*; hæc, *materia compoſitionis*.

An materia generationis & materia compoſitionis ſemper diverſa ſunt?

Non ſemper. Nam ſcamnum fit & conſtat ex lignis; nubes, ex vaporeis; glacies, ex aqua.

Quid eſt forma?

Forma eſt cauſa interna, per quam res eſt id quod eſt. Sic anima eſt forma viventis; figura, forma ſtatuæ, &c.

An res non eſt etiã per materiam?

Omninò: ſed per materiam non eſt *id quod eſt*, hoc eſt, non eſt certa ſpecies. Quòd enim res ſit, hoc æquè materiæ debetur ac formæ: ſed quòd ſit hoc potiùs quàm illud, id totum debetur formæ.

CAP. XVII.

Quid eſt cauſa efficiens?

CAuſa efficiens eſt cauſa externa, à qua res verâ cauſalitate proficiſcitur.

Cur dicit cauſalitate verâ?

Ut cauſam efficientem à fine diſtingueremus. Nam res effecta etiam proficiſcitur à fine; ſed cauſalitate ſive motione metaphoricâ.

Quot modis dividitur cauſa efficiens,

Octo potiſſimùm modis.

Quæ eſt prima diviſio?

Cauſa efficiens alia eſt emanativa vulgò dicta, alia activa.

Quanam cauſa vocatur vulgò emanativa?

A qua res immediatè, ac ſine ullâ actione media emanat. Sic ignis eſt cauſa caloris ſui, omniſque ſorma eſt cauſa emanativa ſuarum proprietatum.

Quid eſt cauſa activa?

Quæ effectum producit agendo. Sic ignis eſt cauſa caloris in eo qui calefit.

Quæ eſt ſecunda diviſio?

Cauſa efficiens vel eſt immanens, vel tranſiens.

Quæ eſt cauſa immanens?

Quæ producit effectum in ſeipſa. Sic dicitur intellectus cauſa ſuorum conceptuum.

Quæ tranſiens?

Quæ producit effectum extra ſe. Sic architectus eſt cauſa domûs; qui projicit, cauſa projecti lapidis.

Quæ eſt tertia diviſio?

Cauſa efficiens alia libera eſt, alia neceſſaria.

Quanam

Quænam causæ dicuntur liberæ?

Quæ consultò causant. Sic, qui pro arbitratu suo ambulat, domum struit, bella gerit, aut aliud aliquid agit, dicitur causa libera istarum rerum, quas efficit.

Quænam dicuntur necessariæ?

Quæ causant necessitate naturæ. Sic lapis descendens, ignis ascendens, aut urens materiam idoneam, dicitur causa necessaria motûs, aut ustionis.

Quæ est quarta divisio?

Causa efficiens alia est per se, alia per accidens.

Quid est causa per se?

Quæ producit effectum naturæ suæ, aut consilio consentaneum.

Quid causa per accidens?

Quæ effectum producit præter consilium, aut naturæ suæ propensionem.

Explica rem exemplis.

Cùm piscator pisces capit, dicitur causa per se capturæ piscium; cùm extrahit aureum tripodem, dicitur causa per accidens: illud enim proposuerat; hoc evenit præter consilium. Similiter, cùm animal sibi simile generat, dicitur causa per se generati animalis; cùm generat monstrum, dicitur causa per accidens: quia hoc accidit præter propensionem naturalem animalis. Dicitur etiã alio modo causa per accidens: sed vide hac de re *Institutiones* nostras.

Quæ est quinta divisio?

Causa efficiens alia est principalis, alia minùs principalis.

Quam vocas principalem?

Quæ suâ virtute effectum producit.

Quam minùs principalem?

Quæ principali causæ inservit ad effectum producendum.

Quotuplex est causa minùs principalis?

Triplex; causa procatarctica, causa proëgumena, & instrumentum.

Quam vocas causam procatarcticam?

Quæ causam principalem extrinsecùs incitat ad agendum.

Quam proëgumenam?

Quæ causam principalem intus disponit vel etiam proritat ad agendum.

Quid est instrumentum?

Quod causæ principali in ipsa rei effectione subservit.

Declara hanc divisionem exemplo.

Causa principalis ædificii, est architectus, sive faber; causa procatarctica, merces, aut is, qui mercedem pollicetur; causa proëgumena, lucri cupiditas; instrumenta, serra, securis, &c.

Quæ est sexta divisio?

Causa efficiens, vel est prima, vel secunda.

Quæ causa dicitur prima?

Quæ non pendet à causa priore, itaq; vel absolutè prima; ut, *Deus*; vel prima in suo genere; ut, *cælum, anima*. Deus enim est prima causa omnium rerum: cœlum est prima causa motuum ac mutationum naturalium; anima prima causa operationum vitalium, non absolutè, sed in genere causarum naturalium.

Quænam dicuntur causæ secundæ?

Quæ pendent ab aliqua priore causa, idq; vel à causa absolutè prima (sic omnes causæ creatæ *secundæ causæ* dicuntur) vel etiã à causa priore in suo genere; sic instrumentũ dicitur *causa secunda* respectu causæ principalis.

Quæ

Quæ ſit ſeptima diviſio?

Cauſa efficiens alia eſt univerſalis, alia particularis.

Quid eſt cauſa univerſalis?

Quæ ſuâ efficientiâ cum aliis cauſis concurrit ad plura effecta; ut, *cælum.*

Quid particularis?

Quæ ſuâ efficientiâ tantùm unum effectum producit: ut, natura cujuſque rei naturalis.

Quæ denique eſt octava & ultima diviſio?

Cauſa efficiens alia eſt proxima, alia remota.

Quænam dicitur proxima?

Quæ effectum producit immediatè, ſive quæ ipſa cum effecto conjungitur; vel ratione exiſtentiæ ſuæ, vel ratione virtutis, vel ratione utriuſque. Quarum, quæ ſuâ exiſtentiâ cum effecto conjungitur ſine ulla virtute media, ſpeciali appellatione *proxima* dicitur.

Quæ remota?

Quæ effectum producit mediâ cauſâ propinquiore; ſive, quæ neq; exiſtentiâ, neq; virtute ſuâ cum effecto conjuncta eſt.

Da exempla.

Avus eſt cauſa remota *negotii*, *pater* eſt cauſa proxima *filij*; ſed appellatione generali: cauſæ emanativæ ſine cauſæ proximæ, appellatione ſpeciali.

CAP. XVIII.

Quid eſt finis?

Finis eſt cauſa, cujus gratia res eſt: hoc eſt, quæ ſui amore incitat cauſam efficientem ad agendum, & ad conſecutionem ſui. Sic eruditio dicitur finis ſtudiorum, quia ſtudioſus eruditionis amore impellitur ad ſtudendum. Hic impulſus vocatur *motio metaphorica.*

Quotuplex eſt finis?

Duplex: ſubordinatus & ultimus.

Quid eſt finis ſubordinatus?

Qui refertur ad finem ulteriorem.

Quid ultimus?

Qui non refertur ad ulteriorem.

Quot modis dicitur finis ultimus?

Duobus modis. Vel enim finis abſolutè ultimus eſt, ut *felicitas*; vel in ſuo genere; ſic *cognitio veritatis* eſt ultimus finis Logicæ.

CAP. XIX.

Quid eſt ſubjectum?

Subjectum eſt, cui aliquid præter eſſentiam adjungitur.

Quid eſt adjunctum?

Quod alicui præter eſſentiam adjungitur.

Quot modis dividitur adjunctum?

Tribus potiſſimùm modis.

Quæ eſt prima diviſio?

Adjunctum aliud eſt proprium, aliud commune. Hæc diviſio ex iis, quæ antè dicta ſunt, ſatis intelligitur.

Quæ eſt ſecunda diviſio?

Adjuncta alia abſoluta ſunt, alia limitata.

Quænam ſunt adjuncta abſoluta?

Quæ ſubjecto ſimpliciter ac ſine

sine limitatione conveniunt; ut, *hominem mortalem esse.*

Quæ limitata?

Quæ subjecto conveniunt secundùm quid; ut, *hominem immortalem esse.*

Quæ est tertia divisio?

Adjunctum aliud est internum, aliud externum.

Quid est adjunctum internum?

Quod subjecto inhæret.

Quid externum?

Quod extrinsecùs tantùm ad subjectum ordinatur.

Da exemplum.

Color, magnitudo, figura, indoles, mores, &c. sunt interna adjuncta hominis: *affines, locus, tempus, vestis*, &c. sunt adjuncta externa.

Quotuplex est adjunctum externum?

Triplex; objectum, signum, & circumstantia.

Quid est objectum?

Objectum est, circa quod res operando versatur. Sic objectum visûs est *color*; auditûs, *sonus.*

Quid est signum?

Signum est, quod sensibus seipsum, & id, cujus signum est, intellectui offert. Sic *aurora* est signum orituri solis, *vestigium*, pedis; *hedera suspensa*, venalis vini.

Quid est circumstantia?

Circumstantia est, quod circa rem est, sive adjacet, aut appositum est. Huc pertinet locus, tempus, vestitus, armatura, &c.

CAP. XX.

Atque hactenus de affectionibus simplicibus: quæ verò affectiones conjunctæ?

Quæ pluribus rebus conjunctim conveniunt. Quales sunt, convenientia, diversitas, oppositio, & ordo. Una enim res dici potest alterius genus, pars, causa, subjectum, &c. at uni rei seorsum, ut est una, non potest tribui convenientia, diversitas, oppositio, aut ordo.

Quid est convenientia?

Convenientia est, quâ plura, aut quasi plura, uniuntur.

Quomodo dividitur convenientia?

In simplicem & analogicam.

Quid est convenientia simplex?

Convenientia unius cum alio in eodem tertio.

Quid analogia?

Analogia est rationum similitudo, sive convenientia plurium cum pluribus in eadem habitudine.

Da exemplum.

Homo & *bestia* conveniunt in communi natura *animalis*; *mel* & *fel* conveniunt *liquore.* Hæc est convenientia simplex. At *auriga* & *gubernator*, ei & *radix*, sunt analoga: quia, ut auriga se habet ad currum, ita se habet gubernator ad navim; & ut os se habet ad animal, ità radix se habet ad plantam: utrobique est quædam similitudo habitudinis ad aliud.

Quotuplex est convenientia simplex?

Duplex; identitas, & convenientia accidentalis.

Quid est identitas?

Identitas est unitas essentiæ.

Quotuplex est?

Duplex; subordinata & coordinata.

Quæ

Quam vocet ſubordinatam identitatem?

Quâ conveniunt ſuperiora cum inferioribus: putà, genus cum ſpeciebus, aut ſpecies cum individuis ſibi ſubjectis; & viciſſim. Sic conveniunt *animal* & *homo*, *homo* & *Socrates*, *habitus* & *ars*, *ars* & *Logica*, &c.

Quotuplex eſt identitas coordinata?

Triplex; numerica, ſpecifica, & generica.

Quid eſt identitas numerica?

Quâ unumquodque individuum convenit cum ſeipſo. Sic Socrates ſenex eſt idem numero homo qui fuerat puer.

Quid ſpecifica?

Quâ plura individua conveniunt in eadem ſpecie; ut, *Socrates* & *Plato* in natura humana.

Quid generica?

Quâ plures ſpecies earúmque individua conveniunt ſub eodem genere, vel proximo, vel remoto; ut, *homo* & *equus*, *Bucephalus* & *Alexander*, ſub *animali*; *homo* & *equus*, *planta* & *lapis*, ſub *corpore*.

Quotuplex eſt convenientia accidentalis?

Duplex; interna (quæ iterum in paritatem & ſimilitudinem dividitur) & externa.

Quid eſt paritas?

Paritas eſt convenientia in quantitate. Paria dicuntur, quæ æquè magna ſunt.

Quid eſt ſimilitudo?

Similitudo eſt convenientia in qualitate aut in paſſione. Similia dicuntur, quæ eâdem qualitate affecta jam ſunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid eſt convenientia externa?

Convenientia externa eſt convenientia in cauſis, effectis, ſubjectis, aut adjunctis externis; hoc eſt, quæ non pertinent ad eſſentiam. Sic duo fratres germani conveniunt cauſâ efficiente; pluvia & grando, materiâ; artifices ejuſdem profeſſionis, effectis; virtutes & vitia, ſubjectos; ægritudo & amor, ſigno, nempe pallore.

CAP. XXI.

Quid eſt diverſitas?

DIverſitas eſt, quâ res à ſe invicem diſtinguuntur.

Quotuplex eſt diverſitas?

Duplex; alia eſſentialis, alia accidentalis.

Quomodo dividitur diverſitas eſſentialis?

In ſubordinatâ & coordinatam.

Quid eſt diverſitas ſubordinata?

Quâ ſuperiora differunt ab inferioribus; putà, genus à ſpeciebus, & ſpecies ab individuis ſibi ſubjectis; & viciſſim. Sic differt animal ab homine & beſtia; homo à Socrate & Platone.

Quotuplex eſt diverſitas coordinata?

Triplex; numerica, ſpecifica, & generica.

Quid eſt diverſitas numerica?

Quâ diſtinguuntur individua ejuſdem ſpeciei; ut, *Socrates* & *Plato*.

Quid ſpecifica?

Quâ diſtinguuntur ſpecies ejuſdem generis, & earum individua; ut, *homo* & *equus*, *Alexander* et *Bucephalus*.

Quid generica?

Quâ diſtinguuntur genera, tum

summa, tum subalterna, eorumq; species & individua; ut, *substantia* & *quantitas*, *corpus* & *spiritus*, *animal* et *planta*, *homo* et *pyrus*, *Socrates* et *hæc pyrus*.

Quotuplex est diversitas accidentalis?

Duplex; interna (quæ in imparitatem et dissimilitudinem subdividitur) et externa.

Quid est imparitas?

Imparitas est diversitas in quantitate. Imparia sunt, quorum alterum altero majus est aut excellentius.

Quid est dissimilitudo?

Dissimilitudo est diversitas in qualitate, aut passione. Et dissimilia dicuntur, quæ diversâ qualitate jam affecta sunt, aut etiamnum afficiuntur.

Quid est diversitas externa?

Diversitas externa est diversitas in causis, effectis, subjectis, aut adjunctis externis; hoc est, quæ non pertinent ad essentiam. Sic mures à sole geniti ex putredine differunt causâ efficiente et materiâ ab iis muribus qui ex semine generantur.

CAP. XXII.

Quid est oppositio?

Oppositio est pugna rerum?

Quænam res dicuntur pugnare?

Quæ neque de se invicem, neque de eodem tertio, secundùm idem, ad idem, eodem modo atque tempore, verè affirmari possunt.

Quot sunt species oppositorum?

Quinque: disparata, contraria, relativè opposita, privativè opposita, et contradicentia.

Quid sunt disparata?

Disparata sunt, quorum unum pluribus opponitur eodem modo; ut, *homo* et *equus*, *album* et *rubrum*. Etenim homo non equo solùm, sed et leoni, lupo, &c. et album non solùm rubro, sed et viridi, flavo, cæruleo, cæterisque mediis coloribus opponitur *eodem modo*, hoc est, eodem oppositionis genere.

Cur dicis eodem modo?

Quia servus et domino opponitur et libero: non tamen dominus et servus disparata sunt: quia servus opponitur domino relativè; libero, contrariè.

Quid sunt contraria?

Contraria sunt duo absoluta, quæ sub eodem genere plurimùm distant; ut *album* & *nigrum*, *calidum* & *frigidum*, *virtus* & *vitium*, *par* & *impar*.

Quomodo dividuntur contraria?

In mediata & immediata.

Quæ vocat mediata?

Quæ admittunt medium participationis; ut, *calor* & *frigus*, *album* & *nigrum*.

Quæ immediata?

Quæ non admittunt medium participationis; ut, *par* & *impar*, *rectum* & *obliquum*.

Quid sunt relativè opposita?

Quæ id ipsum, quod sunt, oppositorum esse dicuntur, vel alio quovis modo ad illa referuntur; ut, *pater* & *filius*, *dominus* & *servus*.

Quid sunt privativè opposita?

Privativè opposita sunt habitus & illius privatio.

Quid intelligitur hoc loco nomine habitûs?

Quodlibet accidens, quod à subjecto

jecto ſuo ſeparari poteſt, putà, vel potentia naturalis, vel habitus in qualitate, vel patibilis qualitas, vel operatio, vel habitus in decima categoria.

Quid eſt privatio?

Privatio eſt abſentia habitûs in ſubjecto, quod per naturam ſuam, & per tempus à natura definitum, aptum eſt habitû recipere.

Da exempla eorum quæ oppponuntur privativè.

Viſus & cæcitas, ſcientia & ignorantia, lux & tenebræ, motus & quies, nudum & veſtitum eſſe, &c.

Quid ſunt contradicentia?

Contradicentia ſunt ens & nonens; ut, *homo, non-homo; album, non-album; videre, non videre.*

CAP. XXIII.

Quid eſt ordo?

ORdo eſt ſecundùm quem aliquid altero prius aut poſterius, vel etiam ſimul cum illo dicitur.

Quot modis dicitur prius & poſterius?

Quinque modis; tempore, naturâ, diſpoſitione, dignitate, & cognitione.

Quid eſt prius tempore?

Quod altero vetuſtius & antiquius dicitur. Sic Pythagoras dicitur prior Socrate; et bellum Trojanum, bello Punico.

Quid prius naturâ?

Quod prius eſt exiſtendi conſecutione, aut cauſalitate.

Quid vocat prius exiſtendi conſecutione?

A quo non reciprocatur exiſtendi conſecutio. Sic *animal* prius eſt *homine*; & *numerus binarius, ternario.* Poſito enim homine, ponitur animal; at poſito animali, non neceſſe eſt poni hominem: ſimiliter, poſito ternario numero, binarius quoque ponitur; at poſito binario, non neceſſe eſt poni ternarium.

Quid vocat prius cauſalitate?

Quod reciprocatur ſecundùm exiſtendi conſecutionem, et alterum quomodocunq; cauſa eſt, cur alterum exiſtat. Sic ſol eſt prior ſuâ luce, non tempore, ſed naturâ ſive cauſalitate.

Quid eſt prius diſpoſitione?

Quod minùs abeſt ab initio. Sic *exordium* prius eſt cæteris partibus in oratione.

Quid prius dignitate?

Quod præſtantius eſt. Sic magiſtratus prior eſt ſubditis, dominus, ſervis; pater, liberis.

Quid prius cognitione?

Quod notius eſt.

Quot modis dicitur aliquid altero notius?

Duobus: vel quoad naturam, vel quoad nos.

Quænam dicuntur notiora ſecundùm naturam?

Quæ naturâ priora ſunt; ut, univerſalia ſingularibus, partes toto, cauſæ effectis, &c.

Quæ quoad nos?

Quæ naturâ poſteriora, ſenſibuſque noſtris viciniora ſunt; ut, ſingularia univerſalibus, totum ſuis partibus, effectum cauſis.

Quot modis dicitur ſimul?

Totidem ferè modis, quot prius et poſterius dicitur; ſed duo modi cæteris uſitatiores ſunt; ſimul tempore, et ſimul naturâ.

Quænã dicuntur simul tempore?

Quæ eodem tempore existunt; ut æquales, & σύγχρονοι, h. e. *contemporanei.*

Quæ simul naturâ?

Simul naturâ dicuntur primò, quæ reciprocantur quidem secundùm existendi consecutionẽ, sed ità, ut alterum non sit causa, cur alterum existat; ut, relatum & correlatum, putà, *pater & filius.* Deinde, quæ in ejusdem generis divisione sibi invicem opponuntur: ut, *homo & bestia.*

CAP. XXIIII.

Atque hactenus egimus de thematum simplicium categoriis, & affectionibus, quæ ex rerum in categoriis dispositarum collatione oriuntur: quid porrò sequitur?

INterpretatio thematum simplicium, & affectiones, quas intellectus noster vocabulis affingit, ex modo conceptus suos interpretandi.

Quid est interpretatio?

Interpretatio est vox articulata, animi conceptus ex instituto significans.

Quotuplex est interpretatio?

Duplex; dictio, quæ est interpretatio simplex, & oratio, quæ est interpretatio composita.

Quid est dictio sive interpretatio simplex?

Cujus nulla pars significat separatim; ut, *homo, piscis, lapis.*

Quid est oratio, sive interpretatio composita?

Cujus partes significant aliquid separatim; ut, *homo est animal: piscis non respirat.*

Quomodo dividitur dictio?

In nomen & verbum.

Quid est nomen?

Nomen est dictio, quæ sine tempore significat, & conjuncta verbo substantivo *est*, effert verum aut falsum; ut, *homo, animal.*

Quid est verbum?

Verbum est dictio, quæ tempus adsignificat, & semper signum est eorum, quæ, de altero dicuntur; ut, *disputat, currit.*

Quomodo dividitur nomen, & verbum?

Utrumque dividitur in finitum & in infinitum.

Quid est nomen aut verbum finitum?

Quod habet significationem definitam; ut, *homo currit.*

Quid infinitum?

Cujus significationem negandi nota *non* indefinitam facit; ut, *non-homo, non-currit.*

CAP. XXV.

Quænam sunt spectanda in dictionibus?

PRimò, etymologia & conjugatio; deinde, homonymia & synonymia.

Quid est etymologia?

Etymologia est ratio vocis in significando, ex origine declarata; veluti, cùm *mutuum* dicitur, quasi *de meo tuum.*

Quid sunt conjugata?

Conjugata sunt, quæ vocis & significationis affinitate juncta, terminatione differunt; ut, *justitia, justus, justè: sapientia, sapiens, sapienter, sapere.*

Quot partibus constat conjugatio?

Tribus; voce primitivâ, paronymâ

nymâ ſive denominatâ, & caſu.

Quid eſt vox primitiva?

Vox primitiva eſt vox abſtracta, quæ ab alia voce non eſt denominata.

Quid paronyma ſive denominata?

Vox paronyma eſt vox concreta, quæ à voce primitivâ ſic derivata eſt, ut ab ea terminatione ſolâ differat.

Quid caſus?

Caſus hoc loco eſt adverbium à nomine aut verbo ſuæ conjugationis deductum: aliàs caſus eſt quælibet vocis inflexio.

Adde exemplum.

Juſtitia, ſapientia, ſunt voces abſtractæ ſive primitivæ; *juſtus, ſapiens, ſapere*, voces concretæ, ſive paronymæ; *juſtè, ſapienter*, caſus.

CAP. XXVI.

Quid eſt vox ſynonyma ſive univoca?

QUæ res ſignificat, quibus ratio eſſentiæ, ſive definitio communi nomini accommodata, eſt eadem.

Quid vox homonyma?

Quæ res ſignificat, quibus ratio eſſentiæ, ſive definitio communi nomini accommodata, eſt diverſa.

Da exemplum.

Vox *animal*, cùm animali vivo ſimul & picto tribuitur, eſt homonyma; quia non eſt una communis eſſentia aut definitio vivi & picti animalis: at cùm homini & beſtiæ tribuitur, eſt ſynonyma: quia una eademque eſſentia eſt & definitio animalis, quæ homini & beſtiæ cum ipſo communi nomine *animalis* communis eſt.

Quotuplex eſt vox homonyma?

Duplex; alia à caſu, alia à conſilio.

Quænam voces dicuntur homonymæ à caſu?

Quæ diverſis rebus ſignificandis ſine cauſa ſunt impoſitæ; veluti, cùm *jus* dicitur, tum quod ſorberi poteſt, tum quod injuriæ opponitur.

Quænam à conſilio?

Quæ diverſis rebus ſignificandis certâ ratione ſunt impoſitæ.

Quotuplex eſt ratio homonymiæ?

Duplex; alia enim in rebus eſt; alia in nobis.

Quotuplex eſt ea, quæ in rebus eſſe dicitur.

Iterum duplex; tropus ſcilicet, & inæqualis attributio generis. Omnia enim vocabula tropica ſunt ambiguæ; veluti cùm *anima* ponitur pro homine, *autor* pro libro, &c. Tum etiâ vocabula generum, quæ ſuis ſpeciebus communicantur inæqualiter; ut, *ens*, cùm dicitur de ſubſtantia & accidente; *fanum eſſe*, de animali, de cibo, & de urina. Inter vocabula tropica maximè elucent metaphoricæ: in quibus ſpectatur ſimilitudo rerum, vel ſimplex; veluti, cùm homo vafer *vulpes* dicitur, aut homo impurus, *porcus*: vel analogica; veluti, cùm miniſter eccleſiæ *paſtor* vocatur.

Quando voces homonymæ dicuntur propter rationem in nobis ſitam?

Cùm nomen propinquæ aut charæ perſonæ indimus liberis noſtris, ad conſervandam illius memoriam; aut perſonæ piæ aut illuſtris, ob ſpem ſimilitudinis, aut ad exemplum.

CAP. XXVII.

Atqui hæc de themate simplici: quid verò sequitur?

THema complexum, ejúsque interpretatio, quæ enunciatio dicitur.

Quid est enunciatio?

Enunciatio est oratio, in qua aliquid de aliquo verè aut falsò pronunciatur; ut *Terra est rotunda: Mare non est altius terrâ.*

Cur non discernis themα complexum ab illius interpretatione, aut fallum fuit in themate simplici?

Quia eædem species, eædémq; affectiones in themate complexo, atque in illius interpretatione, five enunciatione considerandæ sunt.

Quænam sunt spectandæ in enunciatione?

Species et affectiones.

Quænam sunt species enunciationis?

Primò, simplex et compositα; deinde, pura et modalis.

Quid est enunciatio simplex?

Quæ non potest in plures enunciationes resolvi; ut, *Canis latrat: Verres est fur.*

Quæ sunt partes enunciationis simplicis?

Subjectum et prædicatum.

Quid est subjectum?

Cui aliquid in enunciatione simplici tribuitur.

Quid prædicatum?

Quod alicui in enunciatione simplici tribuitur.

Quid ergò de copula verbali E S T statuendum?

Copula *est* censetur pars prædicati: ut in hac enunciatione, *Homo est animal*; subjectum est *homo*, prædicatum, *est animal*.

An copula E S T semper in enunciatione exprimitur?

Non: sæpe in verbo continetur; ut, *Socrates sapit*: hoc enim idem est, ac *Socrates est sapiens.*

Quid est enunciatio composita?

Quæ constat ex pluribus enunciationibus inter se copulatis.

Quotuplex est?

Quintuplex; copulativa, hypothetica, disjunctiva, adversativa, et relativa.

Quid est enunciatio copulativa?

Cujus partes connectuntur conjunctione copulativâ. *&, que, quoque*, aut simili; ut, *Credidit Abraham Deo, & imputatum ei fuit ad justitiam.*

Quid est hypothetica?

Cujus partes connectuntur conjunctione conditionali *si*; ut, *Si Deus est, mundus regitur providentiâ.* In his prior pars dicitur antecedens; altera, consequens.

Quid disjunctiva?

Cujus partes connectuntur conjunctione disjunctivâ, *aut, vel, five, seu*, aut simili; ut. *Aut justificamur fide, aut operibus.*

Quid adversativa?

Cujus partes connectuntur conjunctionibus adversativis, *quamvis, tamen, non, sed*, aut similibus; ut, *Non formosus erat, sed erat facundus Vlyssες.*

Quid relativa?

Cujus partes connectuntur mutuâ relatione; ut, *Qualis rex, talis grex: Quod non est compositum, est immortale: Dum spiro, spero.*

CAP.

CAP. XXVIII.

Atque hæc de prima divisione: accedamus ad alteram. Quid est enunciatio pura?

IN qua non exprimitur, quomodo partes cohærent; ut, *Homo est animal: Homo non est lapis.*

Quid modalis?

In qua exprimitur, quomodo partes cohærent; ut, *Necesse est hominem esse animal*, aut *non esse lapidem.*

Quot sunt modi?

Quatuor; necesse, impossibile, possibile, et contingens.

Quæ sunt partes enunciationis modalis?

Dictum et modus: ut, in hac enuncjatione, *Necesse est hominem esse animal*; dictum est, *hominem esse animal*; modus, *necesse.*

Quomodo dispononda sunt hæ partes?

Ità ut dictum sit subjectum, et modus prædicatum.

CAP. XXIX.

Atque hæc de speciebus: quotuplices sunt affectiones enunciationum?

DUplices; absolutæ et relatæ.

Quænam sunt affectiones absolutæ?

Quantitas et qualitas.

Quomodo dividitur enunciatio ratione quantitatis?

In universalem, particularem, indefinitam, et singularem.

Quid est enunciatio universalis?

In qua subjectum universale accipitur universaliter, hoc est, cum nota universalitatis, *omnis, nullus*, aut simili; ut, *Omnis homo est animal: Nullus cometa est stella.*

Quid particularis?

In qua subjectum universale accipitur particulariter, hoc est, cum nota partis incertæ, *aliquis, quidam*, aut simili; ut, *Aliquis homo est dives: Non cuivis homini contingit adire Corinthum.*

Quid indefinita?

Cujus subjectum universale nullâ quantitatis notâ definitur; ut, *Matres amant liberos suos.*

Quid singularis?

Cujus subjectum est singulare; ut, *Milo occidit Clodium.*

CAP. XXX.

Quomodo dividitur enunciatio ratione qualitatis.

PRimò, in affirmantem et negantem; deinde, in veram et falsam.

Quid est enunciatio affirmans?

Quæ partes conjungit; ut, *Omnis homo est animal: Si Deus est, mundus regitur providentiâ: Necesse est Deum esse justum.*

Quid negans?

Quæ partes dividit; ut, *Terra non movetur: Non, si casus est in natura, providentia Dei tollitur: Non necesse est Socratè disputare.*

Quomodo dividitur enunciatio tam affirmans, tam negans?

In finitam et infinitam.

Quam vocas finitam?

Quæ constat subjecto & prædicato finitis; ut, *Omne corpus est in loco.*

Quam infinitam?

Quæ constat subjecto, aut prædicato, aut etiam utroque infinito; ut, *Non-eus excluditur à categoriis: Quidam homines sunt non-mali: Quidam non adeò divites sunt minimè sordidi.*

In quo differt enunciatio negans ab infinita affirmante?

In enunciatione negante ponitur negatio proximè ante copulam, aut ante verbum quod vim copulæ continet, aut ante notam quantitatis, vel etiam in nota quantitatis includitur: ut, *Quidam homines non sunt electi: Lapides non vivunt; Non omnis homo est impius: Nullæ bestiæ ratiocinantur.* Si duæ negationes concurrant, enunciatio censetur affirmata; ut, *Nullus homo non peccat.* Si negatio alio loco ponatur, efficit enunciationem infinitam affirmantem; ut, *Quidam non locuples potest esse dives: Omne animal non-rationale est bestia: Adam potuit non peccare.*

CAP. XXXI.

Hæc de affirmatione & negatione. Porrò quid est enunciatio vera?

Quæ conjungit ea, quæ revera conjuncta sunt: aut dividit quæ revera sunt divisa.

Quid falsa?

Quæ conjungit ea, quæ divisa sunt; aut dividit, quæ conjuncta sunt.

Quomodo dividitur enunciatio vera?

In necessariam & contingentem.

Quam vocas necessariam?

Quæ non potest esse falsa; ut, *Homo est animal*, aut, *non est lapis.*

Quot sunt gradus necessitatis in enunciatione?

Tres: κατὰ παντὸς, καθ' αὑτὸ, & καθόλου πρῶτον, hoc est, *de omni, per se, et universale primum.*

Quæ dicitur enunciatio de omni.

In qua prædicatum omni subjecto convenit, & semper; ut, *Corvus est niger: homo est bipes.*

Quæ dicitur per se?

Cujus subjectum & prædicatum essentiali nexu cohærent.

Quot sunt modi enunciationis per se?

Duo: vel enim prædicatum ponitur in definitione subjecti, vel subjectum in definitione prædicati.

Quænam enunciationes pertinent ad primum modum?

In quibus vel genus prædicatur de specie; ut, *Homo est animal:* vel differentia; ut, *Homo est rationalis:* vel integra definitio; ut, *Homo est animal rationale.*

Quænam pertinent ad secundum modum?

In quibus proprietates prædicantur de subjecto suo; idque vel singulæ seorsum; ut *Homo est risibilis:* vel duæ disjunctim; ut, *Numerus est par aut impar.*

Quænam enunciatio dicitur universaliter prima?

In qua prædicatum subjecto convenit, quatenus ipsum est

id

id quod eſt; ſive, quæ conſtat terminis reciprocis: ut, *Homo eſt riſibilis.*

Quomodo ſe habent hi gradus ad ſe invicem?

Poſterior includit priorem, non viciſſim. Enunciatio enim per ſe, eſt etiam de omni, & enunciatio univerſaliter prima, eſt etiam per ſe; ſed non vice versâ.

Quid eſt enunciatio contingens?

Quæ poteſt eſſe falſa; ut, *Socrates diſputat.*

Quot ſunt modi enunciationum contingentium?

Tres: quædam plerunque veræ ſunt; ut, *Matres diligunt liberos ſuos:* quædam rarò, ut, *Homines naſcuntur bicipites:* quædam ancipiti conditione nunc veræ ſunt, nunc falſæ; ut, *Aleator vincit.*

Quotuplex eſt enunciatio falſa?

Duplex; poſſibilis et impoſſibilis

Quæ eſt enunciatio poſſibilis?

Quæ poteſt eſſe vera; ut, ſi falsò dicas pluere.

Quæ impoſſibilis?

Quæ non poteſt eſſe vera; ut, *Homo eſt lapis.*

CAP. XXXII.

Quæ ſunt affectiones enunciationum compoſitæ?

DUæ ſunt præcipuè conſiderandæ; converſio, & oppoſitio.

Quid eſt converſio?

Converſio eſt tranſpoſitio prædicati in locum ſubjecti, ſalvâ veritate enunciationis.

Quotuplex eſt converſio?

Triplex; converſio ſimplex, converſio per accidens; & converſio per contrapoſitionem.

Quid eſt converſio ſimplex?

In qua ſervatur qualitas & quantitas enunciationis.

Ubi habet locum?

In enunciatione univerſali negante, & particulari affirmante; ut, *Nullus homo eſt lapis; ergò nullus lapis eſt homo: Aliquod animal eſt album; ergò aliquod album eſt animal.*

Quid eſt converſio per accidens?

In qua, ſervatâ qualitate, diminuitur quantitas.

Ubi habet locum?

In univerſali affirmante; ut, *Omnis homo eſt animal; ergò aliquod animal eſt homo.*

Quid eſt converſio per contrapoſitionem?

In qua, loco ſubjecti & prædicati, ponitur utriuſque contradictio.

Ubi habet locum?

In univerſali affirmante; ut *Omne mortale eſt genitũ; ergò, quod non eſt genitum, non eſt mortale.*

CAP. XXXIII.

Quid eſt oppoſitio?

OPpoſitio eſt pugna enunciationũ in affirmando & negando.

Quænam enunciationes dicuntur pugnare?

Quæ idem, de eodem, ſecundum idem, ad idem, eodem modo, & eodem tempore, affirmant & negant.

Quotuplex eſt oppoſitio enunciationum?

Duplex; contrarietas & contradictio.

Quid

Quid est contrarietas?

Contrarietas est oppositio inter duas universales; ut, *Omnis homo est justus, Nullus homo est justus.*

Quæ est regula contrariorum?

Enunciationes contrariæ possunt simul esse falsæ, non simul veræ.

Quid est contradictio?

Contradictio est oppositio inter universalem & particularem; ut, *Omnis homo est justus, Non omnis homo est justus: Nullus homo est justus, Aliquis homo est justus.* Vel inter duas singulares; ut, *Aristides fuit justus, Aristides non fuit justus.*

Quæ est regula contradicentium?

Enunciationum contradicentium altera semper vera est, altera semper falsa.

An non aliæ species oppositionum vulgo tribuuntur enunciationibus?

Ità.

Quæ?

Subcontrarietas, & oppositio indefinita.

Quænam dicuntur enunciationes subcontrariæ?

Duæ particulares, quarum altera affirmat, altera negat; ut, *Aliquis homo est justus, Aliquis homo non est justus.*

Quæ dicuntur indefinitæ oppositæ?

Duæ enunciationes indefinitæ, quarum altera affirmat, altera negat; ut, *Homines sunt justi, Homines non sunt justi.*

Quæ est regula veritatis in hîsce enunciationibus.

Enunciationes subcontrariæ & indefinitè oppositæ possunt esse simul veræ, non simul falsæ.

Cur non recensuisti subcontrarietatem & oppositionem indefinitam inter species oppositionum?

Quia enunciationes subcontrariæ & indefinitæ non sunt revera oppositæ, sed videntur tantùm. Possunt enim simul esse veræ.

SYNO-

SYNOPSIS LOGICÆ
LIBER SECUNDUS.

CAP. I.

Absoluta est prima pars Logicæ, quæ egit de thematibus, eorúmq; variis affectionibus: veniamus ad partem alteram, in qua dixisti agi de instrumentis, quibus themata tractanda sunt. Quot sunt ergò ejusmodi instrumenta.

QUatuor; definitio, divisio, syllogismus, & methodus. Ex quibus definitio & divisio inserviunt tractandis thematibus simplicibus; syllogismus, complexis; methodus utrisque.

Quæ est materia, ex qua hæc instrumenta conficiuntur.

Affectiones thematum simplicium. Ex his enim definitiones & divisiones formantur: hinc argumenta petuntur syllogismis: hæ denique debito ordine dispositæ, methodum constituunt.

Quid est definitio?

Definitio est oratio explicans quid sit id quod quæritur.

Quotuplex est definitio?

Duplex; alia nominis, alia rei.

Quid est definitio nominis?

Quæ nominis significationem explicat.

Quot modis explicatur nominis significatio?

Tribus modis: 1, notatione, sive etymologiâ; ut, *Triangulum est, quod habet tres angulos*: 2, voce conjugatâ; ut, *Qualitas est, à qua quales aliqui dicuntur*: 3, denique voce synonymâ notiore; ut, *Bovinator est tergiversator.* Huc pertinent lexica.

CAP. II.

Quid est definitio rei?

QUæ explicat, quid res ipsa sit.

Quomodo dividitur?

In verè dictam & imperfectam.

Quam vocem definitionem perfectam?

Quæ rei essentiam attributis essentialibus explicat perfectè; ut, *Homo est animal rationale.*

Quæ sunt leges perfectæ definitionis?

Sex. *Enumera.*

1. Definitio perfecta debet esse brevis.

2. Debet esse perspicua.

3. Debet cum definito reciprocari.

4. Debet

4. Debet esse affirmata.
5. Debet sine copulatione aut disjunctione partium proponi.
6. Debet constare ex attributis prioribus & notioribus naturâ; atque adeò ex indemonstrabilibus.

Quibus partibus constat definitio perfecta?

Genere & differentiâ.

Ut de genere nihil dicam, unde petitur differentia?

Differentia substantiarum petitur à formâ: & cùm formæ sunt ignotæ, proprietas adhibetur loco formæ. Differentia accidentium sumitur à subjecto, objecto, causâ efficiente, aut finali.

Quomodo definiuntur accidentia propria?

Genere, subjecto, & causâ proximâ; eâq; vel efficiente; ut, *Eclipsis est defectus luminis in luna ob terram inter solem & lunâ interpositam:* vel finali; ut, *Appetitus est facultas naturalis in animali, ad consequendum quod sibi bonum, & vitandû quod sibi malum videtur:* vel deniq; utrâque; ut *Respiratio est attractio & expulsio aëris reciproca, à pulmonibus facta, ad cordis refrigerium.*

Quomodo definiuntur accidentia communia?

Variis modis, ex quibus hi sunt præcipui. 1, Definiuntur genere & subjecto; ut, *Similitudo est curvitas nasi.* 2, Genere & objecto; ut, *Physica est scientia corporis naturalis.* 3, Genere & fine; ut, *Grammatica est ars bene loquendi.* 4, Genere, objecto & fine; ut, *Liberalitas est virtus servans mediocritatem in erogandâ & accipiendâ pecuniâ.* 5, Genere & causâ efficiente; ut, *Albor est color ortus ex prædominio pituitæ.*

CAP. III, & IV.

Quid est definitio imperfecta?

Quæ rei essentiam non explicat attributis essentialibus, aut saltem non explicat perfectè: eâque proprio vocabulo *descriptio* dicitur.

Quando adhibetur imperfecta definitio?

1, Quando res ipsa non capit perfectam definitionem. 2, Quando nos rei essentiam non percipimus. 3, Quando desunt idoneæ vocabula, quæ in perfecta definitione requiruntur. 4, Quando aliorum captui definitio attemperanda est. 5, Denique, quando propositâ definitione alios delectare magis aut movere volumus, quàm docere.

Quæ res recipiunt perfectam definitionem?

1, Res infinitæ; ut, *Deus.* 2, Quæ non habent veram essentiam; ut, *privationes.* 3, Quæ non habent unam essentiam; ut, *entia concreta & aggregata.* 4, Quæ non habent essentiam perfectam; ut, *partes, principia rerum, res in fieri.* 5, Summa genera. 6, Individua.

Quarum rerum essentiam non possumus assequi?

Quæ per se non incurrunt in sensus nostros; ut substantiæ cùm corporeæ, tum incorporeæ.

Quot modis formatur definitio imperfecta?

Septem modis potissimùm.

Enumera

Enumera hos modos.

1. Cùm accidens proprium definitur ſolâ causâ externâ; ut, *Eclipſis eſt interpoſitio terræ.*

2. Cum definitur genere & ſubjecto; ut, *Eclipſis eſt defectus luminis in luna.*

3. Cùm res aliqua definitur genere & proprietate unâ aut pluribus; ut, *Canis eſt beſtia latrans.*

4. Cùm res definitur enumeratione partium aut ſpecierum; ut, *Logica eſt ars definiendi, dividendi, argumentandi, & ordinandi.*

5. Cùm res definitur remotione oppoſiti; ut, *Virtus eſt vitium fugere.*

6. Cùm relatum definitur correlato; ut, *Dominus eſt qui habet ſervum.*

7. Cùm res definitur coacervatione circumſtantiarum; ut, *Homo eſt animal bipes, implume, erecto vultu, manibuſque præditum.*

CAP. V.

Quotuplex eſt diviſio?

Duplex; alia nominis, alia rei.

Quid eſt diviſio nominis?

Enumeratio ſignificationum homonymi vocabuli, aut diſtinctio ambiguæ ſententiæ; ut, ſi quis recenſeat ſignificationes *juris*, aut diſtinguat hanc orationem, *Aio te Æacida Romanos vincere poſſe.* Hæc improprie *diviſio* appellatur; rectius *diſtinctio* dicitur.

Quid eſt diviſio rei, ſive diviſio propriè dicta?

Diviſio eſt explicatio totius per partes.

Quomodo diſtribuitur?

Eodem modo quo totum. Ac primò, in diviſionem totius per ſe, & in diviſionem totius per accidens.

Quotuplex eſt diviſio per ſe?

Quadruplex: vel enim dividitur genus in ſpecies; ut, *animal in hominem & beſtiam*: vel definitum in partes definientes; vel uti, cùm *homo*, ſive humana eſſentia dividitur, ſive reſolvitur in *animal & rationale*: vel compoſitum in materiam & formam; ut, *homo in corpus & animam rationalem*: vel denique integrum in ſua membra; ut, *homo in caput, pectus, ventrem, artus, &c.*

Quotuplex eſt diviſio per accidens?

Item quadruplex: vel enim dividitur causâ per effecta; ut, *Plantæ aliæ calefaciunt, aliæ frigefaciunt*: vel effectum per cauſas; ut, *Teſtimonia alia ſunt divina, alia humana; ſtatuæ aliæ ſunt ex ære, aliæ ex marmore; ſupellex alia eſt ad ornatum, alia ad uſum*, &c. vel ſubjectum per adjuncta; ut, *Homines alii ſunt liberi, alii ſervi*: vel adjunctum per ſubjecta; ut, *Morbi alii corporis ſunt, alii animi.*

Quæ ſunt leges bonæ diviſionis?

Septem potiſſimum.

Enumera omnes.

1. Partes debêt in toto conſentire.

2. Et inter ſe opponi.

3. Partes proximæ & immediatæ ſemper ſumendæ ſunt in diviſione, non remotæ.

4. Partes ſingulæ minus continere debent, quàm totum.

5. Univerſæ, neque plus neq; minus.

6. Diviſio

6. Divisio debet constare partibus paucissimis, &, si commodè fieri possit, duabus.

7. Modus dividendi adhibendus est, nè subdivisionum numerus nimium excrescat.

CAP. VI.

Quid est Syllogismus?

Syllogismus est oratio, in qua quibusdam positis, diversum quid à positis, propter ea quæ posita sunt, necessariò sequitur.

Quot modis consideratur syllogismus?

Duobus modis: vel enim consideratur absolutè ac ratione formæ, vel relatè ad conditiones materiæ ac varios effectus.

Prior consideratio quas habet partes?

Tres: vel enim agendum est de genesi sive ratione struendi syllogismum, vel de ἀναγωγῇ sive ratione inveniendi argumenti, vel de imperfectis speciebus syllogismi.

Quænam sunt in genesi spectanda?

Materia, tum remota, tum proxima; & forma.

Quæ est remota materia syllogismi?

Tres termini; minor, major, & medius.

Quis est minor terminus?

Subjectum quæstionis.

Quis major?

Prædicatum quæstionis.

Quis medius?

Argumentum, quod ad probandam quæstionem extrinsecùs assumitur.

Quæ est materia proxima?

Tres propositiones; quarum prima vocatur major propositio, vel absolutè, propositio; secunda, minor propositio, vel assumptio; tertia, conclusio, complexio, quæstio.

Quibus terminis constat propositio major?

Majore & medio.

Quibus minor?

Minore & medio.

Quibus conclusio?

Minore & majore.

Quid est forma syllogismi?

Est apta trium propositionum dispositio ad conclusionem ex præmissis colligendam.

In quo consistit forma syllogismi?

In figura & modo.

Quid est figura?

Figura est legitima dispositio medii cum partibus quæstionis.

Quid est modus?

Modus est legitima propositionum secundùm quantitatem & qualitatem determinatio.

Quotuplices sunt modi?

Duplices; alii universales, alii singulares.

Quæ vocas universales?

In quibus utraque vel altera propositionum præmissarum est universalis.

Quas singulares?

In quibus utraque præmissarum est singularis.

CAP.

CAP. VII.
Quot sunt figuræ?

TRes.

Quæ est prima figura?

In qua argumentum majori termino subjicitur, & de minore prædicatur.

Quæ secunda?

In qua argumentum de utroq; termino prædicatur.

Quæ tertia?

In qua argumentum utrique termino subjicitur.

Quot sunt modi universales in prima figura?

Quatuor; *barbara, celarent, darii, ferio.*

Quot in secunda?

Item quatuor; *cesare, camestres, festino, baroco.*

Quot in tertia?

Sex; *darapti, felapton, disamis, datisi, bocardo, ferison.*

Quid sibi volunt vocales harum vocum?

Indicant quantitatem & qualitatem propositionum, quibus præfiguntur: idque hoc modo;

Affirit A, negat E; verùm generaliter ambo:
Affirit I, negat O; sed particulariter ambo.

Da exempla in singulis modis: ac primùm primæ figuræ.

Bar- *Omne animal sensit?*
ba- *Omnis homo est animal:*
ra. *Ergò omnis homo sentit.*

Ce- *Nullum animal est lapis:*
la- *Omnis homo est animal:*
rent. *Ergò nullus homo est lapis.*

Da- *Omnis color est visibilis:*
ri- *Aliqua qualitas est color:*
i. *Ergò aliqua qualitas est visibilis.*

Fe- *Nullum vitium est positum in medio:*
ri- *Aliquis habitus est vitium:*
o. *Ergò aliquis habitus non est positus in medio.*

Da exempla secundæ figuræ.

Ces- *Nullus dives est egenus:*
a- *Omnis avarus est egenus?*
re. *Ergò nullus avarus est dives.*

Cam- *Omne animal est mortale.*
es- *Nullus angelus est mortalis:*
tres. *Ergò nullus angelus est animal.*

Fes- *Nullū animal est planta:*
ti- *Quoddā vivens est planta*
no. *Ergò quoddam vivens non est animal.*

Ba- *Omnis homo est animal:*
ro- *Quoddam vivens non est animal:*
co. *Ergò quoddam vivens non est homo.*

Da exempla tertiæ figuræ.

Da- *Omnis virtus est ardua?*
rap- *Omnis virtus est honesta:*
ti. *Ergò aliquod honestum est arduum.*

Nullus

Fe- *Nullus lapis vivit:*
lap- *Omnis lapis descendit naturaliter:*
ton. *Ergò aliquid, quod naturaliter descendit, non vivit.*

Dis- *Aliquis homo furit:*
am- *Omnis homo est animal rationale:*
is. *Ergò aliquod animal rationale furit.*

Da- *Omnis avarus eget:*
tis- *Quidã avarus est locuples:*
i. *Ergò quidam locuples eget.*

Bo- *Aliquod corpus non est corruptibile:*
càr- *Omne corpus est compositũ:*
do. *Ergò aliquod compositum non est corruptibile.*

Fe- *Nulla virtus adfert miseriam;*
ris- *Quædam virtus est molesta:*
on. *Ergò quoddam molestum non adfert miseriam.*

Da etiam exempla modorum singularium in unaquaque figura.

In prima figura.

Messias debuit crucifigi:
Jesus est Messias:
Ergò Jesus debuit crucifigi.

In secunda figura.

Præceptor Alexandri fuit Stagirita:
Plato non fuit Stagirita:
Ergò Plato non fuit Præceptor Alexandri.

In tertia figura.

Judas fuit impius:
Judas fuit Apostolus:
Ergò quidam Apostolus fuit impius.

CAP. VIII.

Quibus *fundamentis nititur necessitas consecutionis in syllogismis universalibus?*

SYllogismi affirmantes niuntur regulâ de omni, negantes, regulâ de nullo.

Quæ est *regula de omni?*

Quicquid *de aliquo universali universaliter affirmatur, id affirmatur etiam de iis quæ sub illo continentur.* Ex. gr. de omni homine affirmatur *animal;* sub homine continetur *Petrus, Paulus,* &c. ergò de his quoque affirmatur animal.

Quæ est *regula de nullo?*

Quicquid *de aliquo omni negatur universaliter, id negatur etiam de omnibus iis, quæ sub illo continentur.* Ex. gr. *lapis* negatur de omni animali: sub animali continetur *homo, equus, leo,* &c. ergò de his quoque negatur *lapis.*

Quo *fundamento niuntur syllogismi singulares.*

Regula propertionis.

Quæ est *regula proportionis?*

Quæcunque *in uno tertio singulari conveniunt, ea quoque inter se conveniunt.* Ex. gr. Davidi convenit fuisse Propheram, & fuisse homicidam: hinc sequitur, aliquem Propheram fuisse homicidam;

cidam; aut, aliquem homicidam fuiſſe Prophetam. Vel ſic, *Quarum duarum unum alicui tertio ſingulari convenit, alterum non convenit, ea quoque inter ſe non conveniunt.* Ex. gr. Ariſtoteli convenit fuiſſe Philoſophum, non convenit fuiſſe Athenienſem: hinc ſequitur, aliquem Philoſophum non fuiſſe Athenienſem; aut, aliquem Athenienſem non fuiſſe Philoſophum.

An omnes ſyllogiſmi dictis fundamentis conformes ſint?

Omnino. Qui enim ab hiſce fundamentis diſſentiunt, non ſyllogiſmi, ſed paralogiſmi ſunt.

Unde cognoſcis diſcrimen ſyllogiſmorum & paralogiſmorum?

Ex quibuſdam legibus, quarum aliæ communes ſunt omnibus figuris, aliæ ſingulis peculiares.

Quænam ſunt leges communes?

I. In ſyllogiſmo non debent eſſe plures termini, nec pauciores tribus.

II. Non debet eſſe plus aut minus in concluſione, quàm fuit in præmiſſis.

III. Medium non debet ingredi concluſionem, neq; totum, neque ex parte.

IV. Extrema ità collocanda ſunt in concluſione, ut erant ſita in præmiſſis.

V. Ex duabus negantibus nihil concluditur.

VI. Non etiam ex duabus particularibus: ſed bene ex duabus ſingularibus.

VII. Concluſio ſequitur partem debiliorem: hoc eſt, ſi altera præmiſſarum negata eſt, concluſio quoque debet eſſe negans; & ſi altera præmiſſarum eſt particularis, concluſio quoq; eſt particularis.

Quæ ſunt leges ſpeciales?

I. Major primæ figuræ debet eſſe univerſalis, & minor affirmans.

II. Major ſecundæ figuræ debet eſſe univerſalis, & altera præmiſſarum negans.

III. Minor tertiæ figuræ debet eſſe affirmans, & concluſio particularis.

CAP. IX.

An ſyllogiſmi omnium figurarum ſint æquè perfecti?

Minimè: ſyllogiſmi primæ figuræ cæteris perfectiores ſunt.

Quæ ob cauſſa?

Primò, quia in ea concludi poſſunt omnia genera problematum, affirmantia, negantia, univerſalia & particularia: cùm in ſecunda figura tantùm negantia concludi poſſint; & in tertia, tantùm particularia. Deinde, quia in prima figura apparet neceſſitas ſequelæ ſyllogiſticæ, & regula de omni & de nullo, quæ in cæteris figuris non ità liquidò conſpiciuntur.

Cur ergò non ſemper adhibentur ſyllogiſmi primæ figuræ?

Quia, licèt hi ſyllogiſmi cæteris meliores ſint evidentiâ ſequelæ, conditio tamen materiæ ſæpe ratiocinantem trahit ad ſecundam aut ad tertiam figuram.

CAP. X.

Satis dictum de genesi, sive de ratione struendi syllogismos: Quæ in re consistit scientia, sive ratio inveniendi medii?

UT medium idoneum eligatur ad conclusionem in qualibet figura & modo colligendam. Id verò quomodo fieri debeat, ex *Institutionibus* petendum est.

CAP. XI.

Pergamus ergò ad tertium membrum nostri instituti. Quot sunt species imperfecti syllogismi?

SEptem præcipuè: inductio, enthymema, exemplum, syllogismus hypotheticus, syllogismus disjunctivus, dilemma, & sorites.

Quid est inductio?

Inductio est argumentatio, in qua ex individuis colligitur species, aut ex speciebus genus, aut ex partibus totum.

Illustra singulos modos singulis exemplis.

Ex individuis species colligitur hoc modo; *Abel, Enoch, Noach, Abraham, Isaac, Jacob, Joseph, Moses, Gedeon, Samson, Samuel, David, aliique multi, non aliter placuerunt Deo, quàm per fidem: ergò sine fide impossibile est Deo placere.* Ex speciebus colligitur genus hoc modo; *Milites, mercatores, agricolæ, opifices, homines eruditi, non sunt sibi sorte contenti: ergò nullum genus hominum sibi sorte contentum est.* Ex partibus colligitur totū hoc modo; *Libri Moſis, Prophetarum, Evangelistarum & Apostolorū sunt divinæ auctoritatis: ergò tota S. Scriptura est divinæ auctoritatis.*

An in inductione omnia individua, species, aut partes enumerandæ sunt?

AUt enumerandæ sunt, aut utendum hāc aut simili formulā; *Nec potest dari dissimile exemplum.*

Quomodo evertitur inductio?

Cùm dissimile cæteris exemplum exhibetur; vulgò *instantia* dicitur.

Quid est enthymema?

Enthymema est syllogismus alterā propositione truncatus; ut, *Avarus egens, ergò avarus non est dives*: Qui non peccat, non est auter peccati; ergò Deus non est auter peccati.

Unde dignoscitur utra duarum propositionum desit?

Ex conclusione, sive consequente. Si enim in antecedente exprimitur subjectum consequentis, deest major, ut fit in primo exemplo: si in antecedente exprimitur prædicatum consequentis, deest minor, ut fit in altero exemplo.

Quomodo perficiuntur ejusmodi enthymemata?

Additā propositione quæ desideratur.

Quid si neque subjectum neque prædicatum consequentis sit in antecedente?

Tunc deest major: eāque additā fit syllogismus hypotheticus. Sit enthymema, *Virtus est optanda; ergò vitium est vitandum*: adjiciatur

adjiciatur hæc major hypothetica, *Si virtus eſt expanda, tum vitium eſt vitandum*, & erit plenus ſyllogiſmus hypotheticus.

Quid eſt exemplum?

Exemplum eſt inductio imperfecta, in qua ex uno ſingulari colligitur univerſale, ut ex eo aliud ſingulare ſequatur; ut, *Bellum Sullæ & Marii fuit Reipublicæ perniciſum; ergò bella civilia ſunt Reipublicæ perniciſa; ac proinde etiam bellum Cæſaris & Pompeii.*

CAP. XII.

Quid eſt ſyllogiſmus hypotheticus?

Cujus major eſt hypothetica; ut, *Si Deus eſt, mundum regitur providentiâ: Atqui Deus eſt: Ergò mundum regitur providentiâ.*

An non etiam minor poſſit eſſe hypothetica?

Ità: ſed hoc fit, cùm ipſa quæſtio eſt hypothetica.

Unde dignoſcitur, utrum ſyllogiſmi hypothetici boni, an vitioſi?

Ex hac regula: Ex ſyllogiſmis hypotheticis ii boni ſunt, qui procedunt à poſitione antecedentis ad poſitionem conſequentis, vel à remotione conſequentis ad remotionem antecedentis; ut, *Si homo eſt animal, ſentit: Atqui homo eſt animal: Ergò homo ſentit.* Vel ſic, *Si lapides vivunt, nutriuntur: Atqui lapides non nutriuntur: Ergò lapides non vivunt.* Qui procedunt à remotione antecedentis ad remotionem conſequentis, vel à poſitione conſequentis ad poſitionem antecedentis, vitioſi ſunt; ut, *Si planta eſt animal, vivit: Atqui planta non eſt animal: Ergò planta non vivit.* Vel ſic, *Si planta eſt animal, planta vivit: Atqui planta vivit: Ergò planta eſt animal.*

Quomodo revocentur ſyllogiſmi hypothetici ad categoricos?

Syllogiſmi hypothetici, in quibus idem eſt ſubjectum antecedentis & conſequentis, fiunt categorici abjectâ conditione *Si*, & communi antecedentis & conſequentis ſubjecto.

Quid ſi non ſubjectum, ſed prædicatum antecedentis & conſequentis idem ſit?

Major hypothetica convertenda eſt in relativam. Ex. gr. ſit ſyllogiſmus hypotheticus, *Si Abraham juſtificatus eſt ex fide, nos quoque ex fide juſtificabimur: Atqui Abraham, &c.* fiátque hujus ſyllogiſmi major relativa, erit ſyllogiſmus categoricus, hoc modo: *Quomodo Abraham juſtificatus eſt, eodem modo nos juſtificabimur: Atqui Abraham, &c.*

Quid ſi neque ſubjectum neque prædicatum antecedentis & conſequentis idem ſit?

Syllogiſmus hypotheticus non poterit fieri categoricus. Ex. gr. hic ſyllogiſmus, *Si ex lege juſtitia, Chriſtus fruſtrà mortuus eſt: Sed ex lege juſtitia: Ergò, &c.* nullo modo fieri poteſt categoricus.

Quid eſt ſyllogiſmus diſjunctivus?

Cujus major eſt propoſitio diſjunctiva.

Quotuplex eſt?

Duplex; bimembris, vel pluribus membrorum.

Quomodo formatur limembris?

Vel à positione alterutrius membri proceditur ad eversionem alterius; vel ab eversione alterutrius ad positionem alterius; ut, *Aut dies est, aut nox; sed dies est; ergò non est nox:* vel, *sed nox est, ergò non est dies:* vel, *sed non est dies, ergò nox:* vel, *sed non est nox, ergò dies.*

Quomodo formatur syllogismus disjunctivus plurium membrorum?

Cæteris membris sublatis, quod reliquum est, concluditur; ut, *Aut ver est, aut æstas, aut autumnus, aut hyems: Sed neque ver est, neque æstas, neque hyems: Ergò est autumnus.*

Quid si ambobus, vel omnibus membris sublatis, tollatur totum?

Est syllogismus ab enumeratione partium; ut, *Qui injuriam facit, id facit aut furto, aut adulterio, aut contumeliâ, aut alio aliquo modo: Atqui nemo sua furatur, nemo sipsum adulteratur, nemo sipsum afficit contumeliâ: Ergò nemo sibi facit injuriam.*

CAP. XIII. & XIV.

Quid est dilemma?

Dilemma est argumentatio duorum membrorum, quorum utrumque adjunctum habet incommodum; ut, *Si ducenda est uxor, aut pulchra ducenda est, aut deformis: si pulchram ducis, erit solicitudini; si deformem, erit fastidio.*

Quot modis est dilemma infirmum?

Duobus modis; nempe si membra non sint immediatè opposita, aut si non satis gravi incommodo urgeantur. Utroque modo infirmum est dilemma propositum. Nam inter pulchritudinem, & extremam deformitatem, medium aliquod interpositum est; & non necesse est, ut aut pulchritudo solicitudinem maritо, aut deformitas fastidium pariat.

Quid est sorites?

Sorites est argumentatio constans multis propositionibus ità collocatis, ut prædicatum propositionis præcedentis fiat subjectum sequentis, indèque prædicatum ultimum de primo subjecto concludatur; ut, *Quos Deus præcognovit, eos prædestinavit; quos prædestinavit, vocavit; quos vocavit, justificavit; quos justificavit, glorificavit:* hinc collige, *Ergò quos præcognovit, glorificavit.*

CAP. XV.

Atque hactenus de syllogismo absolutè ac ratione formæ considerato. Quomodo dividitur syllogismus ratione materiæ?

In syllogismum dialecticū, apodicticum sive demonstrativum, & sophisticum sive fallacem.

Quid est syllogismus dialecticus?

Syllogismus dialecticus est syllogismus generans opinionem, aut alium quemlibet assensum præter scientiam.

Quænam sollenda sunt in syllogismo dialectico?

Quæstiones sive problemata, propositi-

propoſitiones, & inventio argumentorum.

Quales debent eſſe quæſtiones ſive problemata dialectica?

Nihil refert ſive vera ſint ſive falſa, ſive probabilia ſive paradoxa, ſive neceſſaria ſive contingentia; modò pietati, bonis moribus, aut ſenſui communi non adverſentur. Neque enim diſputandum eſt, *an Deus ſit colendus*, *an parandum ſit magiſtratui*; quia illud pietati, hoc bonis moribus contrarium eſt: neque, *an nix ſit alba*, quia illud cum ſenſu pugnat.

Quotuplicia ſunt problemata.

Duplicia; alia realia, alia notionalia.

Quæ vocantur realia?

In quibus attributum eſt vera res; ut, *An Logica ſit ars*; *An juſtificemur operibus.*

Quæ notionalia?

In quibus attributum eſt notio aliqua aut terminus artis; ut, *An ars ſit genus Logicæ*; *An opera ſint cauſa juſtificationis noſtræ coram Deo.*

Quomodo dividuntur problemata realia?

In abſoluta & comparata.

Quæ vocantur abſoluta?

In quibus quæritur, an attributum ſubjecto conveniat, nécne; ut, *An gloria ſit in bonis numeranda.*

Quæ comparata?

In quibus, propoſitis duobus pluribuſve ſubjectis, quæritur utri magis, vel cui maximè conveniat attributum: vel in quibus, propoſitis duobus pluribuſve prædicatis, quæritur, utrum magis, vel quodnam maximè ſubjecto inſit; ut, *Sitne virtus an gloria magis in bonis numeranda*; *Fuerintne Alexander fortior an temperantior.*

Quales debent eſſe propoſitiones dialecticæ?

Propoſitiones dialecticæ debent eſſe certæ, aut ſaltem probabiles, non paradoxæ.

Quid eſt probabile?

Quod videtur omnibus, vel plerisque, vel ſapientibus; atque iis vel omnibus, vel plerisque, vel nobiliſſimis ac celeberrimis.

Quid eſt paradoxum?

Quod verum eſt præter opinionem vulgi.

CAP. XVI.

Quænam requirantur ad inventionem argumentorum dialecticorum?

Locus & regula.

Quid eſt locus?

Locus eſt ſedes & nota quædam communis, cujus admonita invenitur argumentum.

Quid eſt regula ſive canon?

Canon eſt propoſitio continens rationem conſequentiæ ſyllogiſmi dialectici.

Quomodo dividuntur argumenta dialectica?

In artificialia, & inartificialia, sive testimonia.

Unde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda aut refellenda problemata notionalia?

Ex definitione aut proprietate notionis sive affectionis, de qua in problemate quæritur. Sic probes, *Acrem non esse genus venti: quia aer non prædicatur de vento in quæstione quâ quæritur quid sit.*

Unde petuntur argumenta artificialia ad confirmanda aut refellenda problemata realia?

Ex affectionibus subjecti aut prædicati. Ea enim sunt horum argumentorum loci.

Quomodo dividuntur argumenta artificialia problematum realium?

In absoluta & comparata.

Quomodo dividuntur absoluta?

In consentanea & dissentanea.

Quænam dicuntur argumenta consentanea?

Quæ cum aliqua parte quæstionis consentiunt.

Quotuplicia sunt ea?

Duplicia: vel enim à nomine sumuntur, vel à re ipsa.

Quot sunt loci argumentorum, quæ sumuntur à nomine?

Duo; etymologia sive notatio, & conjugata.

Quot sunt loci argumentorum, quæ sumuntur à re ipsa?

Novem; definitio, genus, species, totum, pars, causa, causatum, subjectum, & adjunctum.

Quot sunt loci argumentorum dissentaneorum?

Quinque; disparata, contraria, relativè opposita, privativè opposita, & contradicentia.

Quot sunt loci argumentorum comparatorum?

Quinque etiam; majus, minus, par, simile, & dissimile.

Quotuplicia sunt testimonia?

Duplicia; alia divina sunt, alia humana.

CAP. XVII, & XVIII.

Ostende aliquot exemplis quomodo ex his locis argumenta peti debeant ad confirmanda aut refellenda problemata realia?

CUm sic argumentor; *Non est de meo tuum, ergò non est mutuum*, argumentum petitum est ab etymologia: *Homo sum, humani nihil à me alienum puto*, à conjugatis: *Logica est habitus cum recta ratione effectivus, ergò est ars*, à definitione: *Homo debuit contemplari cælestia, ergò debuit creari erecto corpore*, à fine: *Fugit, ergò est in culpa*, à signo: *Justus servat leges; ergò injustus transgreditur leges*, à contrariis: *Deus dat vitam hominibus, ergò dabit victum*, à majori. Canones ad unumquemque locum pertinentes peti debent ex Institutionibus plenioribus.

CAP.

CAP. XIX.

Hæc ſunt exempla problematum abſolutorum: declara porrò, quomodo confirmentur aut refellantur problemata comparata.

ARgumenta ad confirmanda aut refellenda problemata comparata, petuntur ex iiſdem locis, canonibus abſolutis (quatenus illud fieri poteſt) in comparatos commutatis: Ex. gr. ſicuti probari poteſt, *Deum eſſe bonum, quia ejus opera ſunt bona*, ducto argumento ab effectis; ita quoq; concludi poteſt, *Deum infinitis modis meliorem eſſe creaturis, quia illius opera infinitis modis meliora ſunt quàm opera creaturarum.* Quia autem canones abſoluti non ſemper poſſunt mutari in comparatos, neceſſe eſt ſingulis locis adjungi canones peculiares, quibus comparata problemata probanda ſint: ſed hi etiam ex Inſtitutionibus petendi ſunt.

CAP. XX.

Cùm ergò ſatis dictum ſit de ſyllogiſmus dialecticis, pergamus ad demonſtrationem.

Quid eſt demonſtratio?

DEmonſtratio eſt ſyllogiſmus ſcientiam pariens.

Quomodo dividitur demonſtratio?

In demonſtrationem τοῦ διότι, ſive *cur res ſit*, & demonſtrationem τοῦ ὅτι, ſive *quòd res ſit*.

Quid eſt demonſtratio cur res ſit?

QUæ non ſolùm probat rem eſſe aut non eſſe, ſed etiam reddit cauſam, cur res ſit, aut non ſit.

Quid eſt demonſtratio quòd res ſit?

QUæ ſolùm probat rem eſſe aut non eſſe.

Unde petita eſt differentia harum ſpecierum?

A fine. Finis enim demonſtrationis eſt ſcientia: atqui ſcientia dividitur in ſcientiam τοῦ διότι, ſive *cur res ſit*, & in ſcientiam τοῦ ὅτι, ſive *quòd res ſit*.

Quid eſt ſcientia cur res ſit?

Eſt cognitio dianoëtica, quâ cognoſcimus cauſam propter quam res eſt, eſſe illius rei cauſam, nec poſſe eam rem aliter ſe habere.

In quo differt hæc ſcientia à ſcientia quòd res ſit?

Scientia τοῦ ὅτι, ſive *quòd res ſit*, non gignitur ex cauſa propter quam res eſt, hoc eſt, ex cauſa proxima; ſed ex effectu, aut ex cauſa tantùm remota.

CAP. XXI.

Quæ sunt partes demonstrationis cur res sit?

TRes; subjectū, affectio demonstranda, & causa quæ est medium demonstrationis. Ex subjecto & affectione constat quæstio, ex causa cum subjecto & affectione seorsum combinata fiunt præmissæ, sive principia demonstrationis.

Quænam sunt in his stellanda?

Præcognitiones & conditiones.

Quænam sunt præcognoscenda?

De tribus terminis, sive partibus demonstrationis, præcognoscendum est, quid significet nomen de subjecto & causa, etiam an sint; de principiis, quòd vera sint; de affectione demonstratur, quòd sit; déque conclusione, quòd vera sit.

CAP. XXII.

Quotuplices conditiones stellandæ sunt in demonstratione?

TRiplices: aliæ ad quæstionem pertinent, aliæ ad causam sive medium, aliæ denique ad præmissas sive principia.

An igitur non omnis quæstio admittit demonstrationem?

Non omnis; sed ea solum, quæ vera est & veritatis suæ certam causam habet, veluti cùm accidentia propria prædicantur de subjecto; ut, *Homo est cæcus scientiæ: Luna patitur eclipsin: Humor oculi crystallinus debet esse coloris expers.*

Quænam igitur resputans demonstrationem?

Primò, propositiones, in quibus definitio aut partes definitionis prædicantur de definito; ut, *Homo est animal, aut rationalis: virtus est habitus*, &c. Ejusmodi enim propositiones immediatæ sunt, nullámque causam habent suæ veritatis. Deinde, propositiones, in quibus accidentia fortuita & mutabilia prædicantur de subjecto; ut, *Homo ambulat, ægrotat*, &c. hæc enim certam causam non habent.

Quale debet esse medium demonstrationis?

Causa proxima affectionis.

Quid vocat hoc loco causam proximam?

Quâ posità, effectum ponitur; & quâ sublatâ, tollitur: atque adeò in qua mens acquiescit.

Ex quo genere causarum petitur hæc causa proxima?

Ex genere causæ efficientis aut finalis.

Quomodo dividitur causa efficiens proxima, quæ medium demonstrationis esse potest?

In internam & externam.

Quam vocat causam efficientem internam?

Quæ est in eodem subjecto, in quo est effectum.

Quam vocat externam?

Quæ non est in eo subjecto, in quo est effectum.

Da exempla demonſtrationis, ac primò exemplum à cauſa efficiente interna?

Omne rationale eſt capax ſcientiæ:

Omnis homo eſt rationalis:

Ergò omnis homo eſt capax ſcientiæ.

Da exemplum demonſtrationis à cauſa efficiente externa.

Quod à ſolis radiis, objectâ terrâ, nequit illuſtrari, id patitur eclipſin luminis à ſole accepti:

Luna nequit à ſolis radiis, objectâ terrâ, illuſtrari:

Ergò luna patitur eclipſin, &c.

Da exemplum à cauſa finali.

Quod debet colores omnes admittere, id debet eſſe expers coloris:

Humor oculi cryſtallinus debet omnes colores admittere:

Ergò humor oculi cryſtallinus debet eſſe expers coloris.

An medium demonſtrationis non debet eſſe cauſa proxima ſubjectiſ?

Fit quidem aliquando, ut cauſa efficiens proxima prædicati, ſit etiam forma ſubjecti; verùm illud neque neceſſarium eſt, neq; perpetuum.

CAP. XXIII.

Quæ ſunt conditiones requiſitæ in præmiſſis ſive principiis demonſtrationis?

QUinque. Requiritur enim primò, ut ſint neceſſariò veræ, & quidem neceſſitate ſummâ ac reciprocâ: deinde ut ſint immediata atque prima: tertiò, ut ſint cauſa concluſionis: quartò, ut ſint notiora; quintò, ut ſint priora concluſione.

Quænam propriètas ſequitur ex his conditionibus?

Ut principia ſint ἀναπόδεικτα & ἄμεσα, id eſt, *propria ei rei quæ demonſtratur*, hoc eſt, neq; heterogenea, neque communia.

Quænam dicuntur principia heterogenea?

Quæ ex alia ſcientia petita ſunt; veluti, ſi quis ad probandas quæſtiones Phyſicas adhibeat principia Mathematica.

Quænam vocat communia?

Quæ pluribus ſcientiis accommodari poſſunt.

Quomodo dividuntur principia?

In axiomata & theſes.

Quid eſt axioma?

Axioma eſt principium, cujus veritas, cognitâ ſignificatione vocabulorum, à nemine poteſt ignorari; ut, *Nihil poteſt ſimul eſſe & non eſſe: Totum eſt majus ſuâ parte.*

Quid eſt theſis?

Theſis eſt principium, cujus veritas non ex ſola vocabulorum ſignificatione cognita, ſed ex ſenſuum judicio, aut qualicunque declaratione innotuit.

Quotuplex eſt theſis?

Duplex; definitio & hypotheſis.

Quid eſt definitio?

Definitio eſt, quâ quid rei ſit enunciamus; ut, *Corpus naturale eſt, quod conſtat materiâ & formâ: Natura eſt principium & cauſa motûs & quietis, ejus, in quo eſt primò, per ſe, & non per accidens.*

Quid eſt hypotheſis?

Quâ, an res ſit, aut non ſit, enunciamus; ut, *Eſſe animam, Deum, &c. A quolibet puncto ad quodlibet punctum duci poſſe rectam lineam.*

CAP.

CAP. XXIV.

Quotuplex est demonstratio ἐπὶ τὸ ὅτι, sive quòd res sit?

DUplex; alia enim est ab effectu, alia à causa remota.

Quam vocas demonstrationem ab effectu?

Quæ ex effectu sensibili causam colligit; veluti, si quis solito seriùs experrectus, videt parietes cubilis sui à sole collustrari, indéque colligit, solem jamdudum ortum esse.

Quam vocas demonstrationem à causa remota?

Quæ ex causa remota colligit effectum non esse; ut, *Plantæ non habent animam sensitivam; ergò non respirant.*

Quid est discriminis inter has duas species demonstrationis?

Demonstratio ab effectu potest esse affirmata & negata, quia effectum cum causa proxima reciprocatur; eóq; posito, causa proxima ponitur, & sublato, tollitur: at demonstratio à causa remota, debet semper esse negata. Cùm enim causa remota latior sit effecto, sit quidem, ut eâ sublatâ effectum tollatur; sed non ut eâ positâ effectum etiam ponatur. Rectè colligitur, *Plantas non respirare, quia non habent animam sensitivam:* sed non sequitur, *Omnia animalia respirare, quia habent animam sensitivam.*

CAP. XXV.

Atque hæc de syllogismo dialectico & apodictico. Quid est syllogismus sophisticus sive fallax?

QUi ficta specie syllogismi dialectici errorem gignit.

CAP. XXVI.

Quotuplicia sunt sophismata?

DUplicia: alia sunt in voce, alia in re.

Quot sunt loci sophismatum eorum quæ in voce consistunt?

Sex; homonymia, amphibolia, compositio, divisio, prosodia sive accentus, & figura dictionis.

Quid est sophisma homonymiæ?

Quod oritur ex unius dictionis ambiguitate; ut, *Finis rei est illius perfectio: Mors est finis vitæ: Ergò mors est vitæ perfectio.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Distinctione vocis ambiguæ. Ex. gr. in proposito sophismate vox *finis* in majore significat causam finalem; in minore, extremum.

Quid est sophisma amphiboliæ?

Quod oritur ex ambiguo sensu orationis, cujus singulæ voces carent homonymiâ; ut, *Qui sunt domini sui, sunt sui juris: Servi sunt domini sui: Ergò servi sunt sui juris.*

Quomodo

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Diſtinctione orationis ambiguæ. Ex. gr. voces *omnis ſui* ſunt pluralis numeri in majore propoſitione prolati exempli; in minore, ſunt ſingularis numeri.

Quid eſt ſophiſma compoſitionis?

Quod oritur ex conjunctione eorum quæ dividenda ſunt; ut, *Duo & tria ſunt par & impar: Quinque ſunt duo & tria: Ergò quæque ſunt par & impar.*

Quid eſt ſophiſma diviſionis?

Quod oritur ex diviſione eorum quæ conjungenda ſunt; ut, *Planetæ ſunt ſeptem: Sol & luna ſunt Planetæ: Ergò ſol & luna ſunt ſeptem.*

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Diſtinctione diverſorum ſenſuum, quos habet oratio pro diverſa partium compoſitione aut diviſione. Ex. gr. in priori exemplo, *duo & tria* ſumuntur diviſim in majore; in minore, conjunctim. In altero exemplo ſumitur vox *Planetæ* collectivè in majore propoſitione; in minore diſtributivè.

Quid eſt ſophiſma proſodiæ?

In quo eodem modo pronunciantur, quæ ſcribuntur diverſimodè; aut pronunciantur diverſimodè, quæ ſcribuntur eodem modo; ut, *Omnis equus eſt beſtia: Omnis juſtus eſt æquus: Ergò omnis juſtus eſt beſtia.* Similiter ſi quis confundat *lepórem* cum *lepore*, *amáre* cum *amaré*, *málum* cum *malum*.

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Cùm oſtenditur, aut eodem modo pronunciari, quæ ſcribuntur diverſimodè; aut pronunciari diverſimodè, quæ ſcribuntur eodem modo.

Quid eſt ſophiſma figuræ dictionis?

In quo, ex dictionum ſimilitudine, colligitur eadem iis accidentia, aut etiam ſignificationem convenire. Ut, ſi quis ità colligat, *poeta* eſſe fœminini generis, quia *nota* eſt fœminini generis: aut *ardere*, *vapulare*, eſſe actiones; quia *docere*, *verberare*, ſunt actiones.

Quomodo ſolvuntur hæc ſophiſmata?

Oſtensâ diverſitate accidentium aut ſignificationis in vocibus ſimilibus. Nam licèt *poeta* & *nota* terminatione conveniant, non tamen ſequitur, ut ejuſdem generis ſint: non ſequitur etiam *verberare* & *vapulare* eſſe ambo ſignificationis activæ, quamvis ſint voces terminatione ſimillimæ vocibus activis.

CAP. XXVII.

Quot ſunt loci ſophiſmatum eorum quæ in rebus ſunt?

SEptem; accidens, dictum ſimpliciter & dictum ſecundùm quid, ignoratio elenchi, conſequens, petitio ejus quod in quæſtione eſt, (vulgò, *petitio principii*) non-cauſa pro cauſa, & plures interrogationes.

Quid eſt ſophiſma accidentis?

Cùm colligitur ſubjecto convenire, quicquid dicitur de prædicato; ut, *Homo eſt ſpecies: Socrates eſt homo: Ergò Socrates eſt ſpecies.*

species, Mus rodit panem: Mus est syllaba: Ergò syllaba rodit panem.

Quomodo solvuntur hujusmodi sophismata?

Cùm ostenditur id, quod de subjecto colligitur, per accidens de prædicato dici, ut in priori exemplo sit; aut ipsum prædicatum per accidens dici de subjecto suo, ut sit in exemplo posteriori Ex. gr. quamvis Socrates sit homo, & homo sit species; non tamen sequitur, ut Socrates sit species: quia *speciem esse*, dicitur de homine per accidens. Similiter, quamvis mus sit syllaba, & mus rodat panem; non tamen sequitur, ut syllaba rodat panem: quia *syllabam esse*, convenit muri per accidens, ac ratione nominis, non ratione essentiæ.

Quid est sophisma à dicto simpliciter?

Cùm ex eo, quod verum est simpliciter, colligitur aliquid verum esse secundùm quid; ut, *Dextra non est abscindenda; ergò nec eam quidem abscindenda est, cùm eam invasit gangræna: Homo est mortalis; ergò & anima hominis mortalis est.*

Quid est sophisma à dicto secundum quid?

Cùm ex eo, quod secundùm quid verum est, colligitur aliquid simpliciter verum esse; ut, *Vinum nocet febricitanti; ergò vinum est nocivum, idèoque fugiendum: Homerus est poeta; ergò Homerus est.*

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Ostenso discrimine ejus, quod simpliciter, & quod secundùm quid dicitur.

Quid est sophisma ab ignoratione elenchi?

Cùm conclusio videtur contradicere assertioni respondentis, sed non contradicit, propter conditionem aliquam contradictionis omissam; ut, si quis probaturus, *Christum non esse Deminum Davidis*, concluderet, *Christum esse filium Davidis*, peccaret ignoratione elenchi; quia *Dominum & filium esse*, non tribuuntur Christo *secundùm idem*. Nam Dominus Davidis est secundùm divinam; filius, secundùm humanam naturam.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Ostendendo, quænam conditio contradictionis omissa sit.

Quid est fallacia consequentis?

Cùm aliqua enunciatio ex altera colligitur, ex qua non sequitur.

Quot modis contingit illud?

Quatuor modis: primò, cùm universalis affirmans convertitur simpliciter; ut, si quis, quia *omnis adulator blandus est*, putet *omnem blandum esse adulatorem*. Secundò, cùm ex universali affirmante colligitur universalis negans; ut, *Quicquid genitum est, habet principium; ergò quod non est genitum, non habet principium*. Tertiò, cùm minor est negans in prima figura, aut, quod eòdem redit, cùm ex remotione antecedentis colligitur remotio consequentis. Quartò, cùm utraque præmissarum affirmans est in secunda figura, aut quod eòdem redit, cùm ex positione consequentis colligitur positio antecedentis.

Ejusmodi

Ejusmodi paralogismi non videntur esse sophismata, quia aperte peccant in regulas syllogisticas.

Ità est: sed sophistæ solent vitium formæ occultare, aut alterius præmissæ suppressione; ut, *Crispus est blandus, ergò est adulator:* vel ambagibus verborum; ut, *Qui dicit te esse animal, dicit verum; Atqui qui dicit te esse asinum, dicit te esse animal: Ergò qui dicit te esse asinum, dicit verum.* Hæc enim argumentatio perinde se habet, ac si sic strueretur: *Tu es animal: Asinus est animal: Ergò tu es asinus:* quæ est argumentatio ex duabus affirmantibus in secunda figura.

Quomodo solvuntur hæc sophismata?

Citatâ regulâ, in quam peccat illatio sophistica.

Quid est sophisma petitionis ejus quod ab initio in quæstione est?

Cùm aliquid probatur per seipsum, aut per aliquid, quod æquè ignotum est; ut, si quis probet, *Animam humanam esse ex traduce, quia generatur ex semine parentum:* aut, *Visionem fieri emissione, quia non fit receptione.*

Quomodo solvuntur sophismata hujus loci?

Ostendendo medium non esse diversum à quæstione, aut saltem non esse notius quæstione.

Quid est sophisma non-causæ pro causa?

In quo id, quod causa non est, aut causa per accidens, pro causa vera ac per se, obtruditur; ut, *Vinum inebriat; ergò exterminandum est ex republica.*

Quomodo solvuntur sophismata hujus loci?

Designatione veræ causæ, à qua effectus per se dependet. Ex. gr. in sophismate prolato, neganda est consequentia; quia vinum non est vera causa ebrietatis, sed hominum intemperantia vino abutentium.

Quid est sophisma plurium interrogationum?

Cùm duæ pluréſve interrogationes ità proponuntur, ut unius speciem præ se ferant; veluti si quis quærat, *Estne mundus perfectus & æternus?*

Quomodo solvuntur hujusmodi sophismata.

Distinctione quæstionum, & responsione ad singulas seorsum applicatâ. Ex. gr. ad interrogationem jam propositam, non debet responderi, *Ità*, aut *Non*; sed *mundum perfectum esse, non æternum.*

CAP. XXVIII.

Atque hæc de syllogismo. Quid est methodus?

Methodus est apta dispositio rerum eòdem pertinentium, ut quàm optimè facillimèq; intelligantur, & memoriæ quàm tenacissimè inhæreant.

Quidnam requiritur ad eam rem?

Ut præmittantur, quæ faciunt ad cognitionem sequentium, aut saltem, quæ cæteris faciliùs intelliguntur.

Quomodo dividitur methodus?

In naturalem & arbitrariam.

Quam vocat naturalem?

In qua servatur ordo naturæ, & cognitionis nostræ distinctæ.

Quæ

Quæ sunt in naturali methodo observanda?

Duo potissimùm,

Quænam?

Primò, ut omnes partes sint homogeneæ, h.e. ut non commisceantur, quæ ad diversas disciplinas, aut ad diversas ejusdē disciplinæ partes pertinent. Secundò, ut progressus instituatur ab universalibus ad particulariora, ùtque partes aptis transitionum vinculis connectantur.

Quomodo dividitur methodus naturalis?

In syntheticam & analyticam.

Quid est methodus synthetica?

Quæ progreditur à principiis simplicissimis ad ea quæ ex istis principiis componuntur.

Ubi habet hæc methodus locum?

In disciplinis speculativis; Physica, Mathematica, & Metaphysica.

Quid est methodus analytica?

Quæ facto initio à fine, progreditur ad media proxima, & ab his ad remotiora, donec ventum est ad prima ac simplicissima.

Ubi habet hæc methodus locum?

In artibus & disciplinis practicis; ut in Grammatica, Rhetorica, Logica, Medicina, Architectonica; itémque in Ethica, Politica, & Oeconomica.

Quid est methodus arbitraria?

Quæ relicto ordine naturæ accommodata est ad capcum nostrum.

Ubi habet hæc methodus locum?

In Oratoria & Poesi. Oratoribus enim & poetis propositum est, auditorem lectorémve movere. Ad eam rem opus est cryptis, quæ potissimùm consistit in omissione, additione, & inversione. Omitti solent, quæ nocitura videntur dicenti, aut tædium paritura auditoribus, etiamsi ad causam videantur pertinere. Tum multa addenda sunt, quæ ad causam magnopere non faciunt, ut auditorem lectorémve reficiant, ac detineant. Omnia denique miro artificio invertenda sunt, nè ars ab auditore animadversa suspecta sit, & assensum impediat.

UNIVERSITY LIBRARY CAMBRIDGE

FINIS.